

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

Світлана МИРОНОВА
Світлана МИХАЛЬСЬКА

**НАУКОВО-ПРИКЛАДНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ І ПРОЄКТИ
В СПЕЦІАЛЬНІЙ
ТА ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ**

Навчальний посібник

Кам'янець-Подільський
2024

УДК 376-056.2/.3+373-056.2/.3]:001.89(075.8)
ББК 74.3+72я73
М64

Рекомендовано до друку ухвалою вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, протокол № 3 від 28 березня 2024 р.

Рецензенти:

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти і реабілітації Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського **ФОРОСТЯН Ольга**;

доктор психологічних наук, професор, професор кафедри спеціальної освіти Херсонського державного університету **ЯКОВЛЄВА Світлана**;

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри логопедії та спеціальних методик Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка **БЄЛОВА Олена**.

Миронова Світлана, Михальська Світлана.

М64 Науково-прикладні дослідження і проекти в спеціальній та інклюзивній освіті: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 128 с.

Навчальний посібник висвітлює основний зміст обов'язкового освітнього компоненту професійної підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта «Науково-прикладні дослідження і проекти в спеціальній та інклюзивній освіті». Матеріал навчального посібника відповідає освітньо-науковій програмі підготовки цих фахівців. Навчальний посібник може використовуватися як у процесі підготовки майбутніх докторів філософії, так і у процесі підвищення кваліфікації фахівців сфери спеціальної та інклюзивної освіти.

УДК 376-056.2/.3+373-056.2/.3]:001.89(075.8)
ББК 74.3+72я73

Електронна версія посібника доступна за покликанням:

URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/8084>

© Світлана Миронова,
Світлана Михальська, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	8
Тема 1. Актуальні й перспективні напрями наукових досліджень в сфері спеціальної та інклюзивної освіти	9
1.1. Спеціальна педагогіка та спеціальна психологія як сучасні науки	10
1.2. Основні напрями та перспективи розвитку спеціальної педагогіки і психології в Україні	11
1.3. Актуальні напрями наукових досліджень зарубіжної педагогіки і психології в сфері спеціальної та інклюзивної освіти	13
Тема 2. Особливості науково-дослідницької діяльності в сфері спеціальної та інклюзивної освіти	15
2.1. Загальна характеристика психолого-педагогічних досліджень.....	16
2.2. Особливості проведення науково-дослідної діяльності в спеціальній педагогіці та спеціальній психології	18
2.3. Вимоги до проведення наукових досліджень у закладах спеціальної та інклюзивної освіти.....	21
2.4. Розробка проєктів у сфері спеціальної та інклюзивної освіти.....	24
Тема 3. Нормативні аспекти досліджень у закладах спеціальної та інклюзивної освіти	29
3.1. Проведення експериментальних досліджень у закладах спеціальної та інклюзивної освіти.....	30
3.2. Оформлення документації при проведенні експерименту, документів про апробацію дослідження.....	32
Тема 4. Характеристика методів науково-педагогічного дослідження у сфері спеціальної та інклюзивної освіти	34
4.1. Поняття методу і методики науково-педагогічного дослідження, вимоги до них.....	35

4.2. Характеристика методів дослідження у спеціальній педагогіці та спеціальній психології	36
4.3. Урахування психофізичних особливостей осіб з особливими освітніми потребами при проведенні наукових досліджень	40

Тема 5. Збір, опрацювання, використання педагогічної інформації, яка залучається для вирішення професійних завдань фахівця спеціальної освіти.....

5.1. Науковий підхід до педагогічних явищ.....	45
5.2. Зміст дослідницько-творчої діяльності фахівця спеціальної освіти.....	46
5.3. Зміст наукової діяльності аспіранта спеціальності 016 Спеціальна освіта	47
5.4. Шляхи удосконалення навчально-виховного процесу і корекційно-розвиткової роботи у закладах спеціальної та інклюзивної освіти.....	49
5.5. Формування індивідуального педагогічного стилю спеціального педагога.....	51

Тема 6. Робота із спеціальною психолого-педагогічною літературою, періодикою, науковими публікаціями із спеціальної педагогіки та спеціальної психології.....

6.1. Робота з нормативними документами в галузі освіти, професійно значущими літературними джерелами, періодичними виданнями з спеціальної педагогіки та спеціальної психології.....	54
6.2. Оформлення бібліографії	56

Тема 7. Підготовка і подання до друку виступів, доповідей, тез, статей за результатами проведених досліджень в сфері спеціальної та інклюзивної освіти.....

7.1. Поняття наукових публікацій, їх функції, основні види, вимоги до наукових публікацій.....	60
7.2. Поняття та принципи академічної доброчесності.....	66
7.3. Методика підготовки та оформлення публікації.....	70
7.4. Наукові конференції, семінари, круглі столи з проблем спеціальної та інклюзивної освіти.....	71
7.5. Підготовка доповіді, повідомлення	74

Тема 8. Написання, оформлення та захист дисертації	77
8.1. Вимоги до змісту і структури дисертації.....	77
8.2. Оформлення дисертаційної праці.....	82
8.3. Порядок захисту дисертації.....	83
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК	92
Основна література.....	92
Допоміжні джерела.....	92
ДОДАТКИ	96
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	124
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	127

ПЕРЕДМОВА

Навчання здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня спеціальності 016 Спеціальна освіта передбачає формування у них компетентностей, необхідних для здійснення науково-дослідницької діяльності, викладацької роботи, наукового консультування в галузі спеціальної та інклюзивної освіти.

Згідно з відповідним Стандартом вищої освіти майбутні доктори філософії мають оволодіти здатністю генерувати нові ідеї в сфері спеціальної та інклюзивної освіти; застосовувати методологію наукової та науково-педагогічної діяльності; виконувати власні наукові дослідження, які матимуть виразну наукову новизну та практичну значущість в освіті, навчанні й вихованні, соціалізації осіб з особливими освітніми потребами. Формування таких компетентностей відбувається під час вивчення освітніх компонентів загальної та професійної підготовки, написання дисертації.

Одним із освітніх компонентів, спрямованим на успішне оволодіння дослідницькими компетентностями, є «Науково-прикладні дослідження і проекти в спеціальній та інклюзивній освіті». Мета викладання цього освітнього компоненту полягає у поглибленому вивченні аспірантами видів наукової діяльності та способів організації наукових досліджень, проектів в різних типах закладів для осіб з особливими освітніми потребами; особливостями методики їх проведення; оформленням одержаних результатів для подання їх до захисту у вигляді публікацій, дисертації.

Для забезпечення викладання освітнього компоненту і підготовлено цей навчальний посібник, який охоплює вісім тем, згідно з робочою програмою. До кожної теми рекомендовані літературні джерела, нормативні документи; розроблені завдання самостійної роботи, питання для самоконтролю. Зауважимо, що тема 8 розкрита на основі чинних нормативних документів, які стосуються написання, оформлення і захисту дисертації. В кінці є загальний список літературних джерел, додатки, предметний та іменний покажчики.

Окрім загальних проблем наукової діяльності аспірантів та науково-педагогічних досліджень, у навчальному посібнику висвітлюються й особливості наукової діяльності здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта; описані шляхи урахування психофізичних особливостей осіб з особливими освітніми потребами при проведенні наукових досліджень. У навчальному посібнику розкрито зміст і напрями розвитку дослідницько-творчої діяльності фахівця спеціальної освіти, тому він може використовуватися також у процесі підвищення кваліфікації фахівців сфери спеціальної та інклюзивної освіти.

Бажаємо всім дослідникам успіхів і ефективного підтвердження гіпотез задля розвитку спеціальної та інклюзивної освіти!

Світлана МИРОНОВА
Світлана МИХАЛЬСЬКА

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

МОН України	–	Міністерство освіти і науки України
К-ПНУ	–	Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
ДСТУ	–	державні стандарти України
ЗВО	–	заклад вищої освіти
НУШ	–	нова українська школа
ІРЦ	–	інклюзивно-ресурсний центр
ЗЗСО	–	заклад загальної середньої освіти
ЗДО	–	заклад дошкільної освіти
НРЦ	–	навчально-реабілітаційний центр
ООП	–	особливі освітні потреби
ІІ	–	інтелектуальні порушення
РСА	–	розлади спектру аутизму
ТПМ	–	тяжкі порушення мовлення
ОРА	–	опорно-руховий апарат

ТЕМА 1.

АКТУАЛЬНІ Й ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В СФЕРІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

План

1.1. Спеціальна педагогіка та спеціальна психологія як сучасні науки.

1.2. Основні напрями та перспективи розвитку спеціальної педагогіки і психології в Україні.

1.3. Актуальні напрями наукових досліджень зарубіжної педагогіки і психології в сфері спеціальної та інклюзивної освіти.

Основні джерела

1. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14#Text>
2. Миронова С.П., Чопік О.В. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. 2-ге видання, перероблене та доповнене. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 332 с.
3. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2021-%D1%80#Text>
4. Спеціальна педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О.В. Мартинчук, І.М. Маруненко, К.В. Луцько та ін. Київ: Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2017. 364 с.
5. Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 266 від 29 квітня 2015 року (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 674 від 27.09.2016, № 53 від 01.02.2017 та № 1392 від 16.12.2022). URL: <https://osvita.ua/vnz/76723/>
6. Психолого-педагогічні проблеми освіти дітей з ускладненнями процесів розвитку і соціалізації. Наукова школа Віктора СИНЬОВА: науково-допоміжний бібліографічний покажчик [Електронний ресурс] / укладач Світлана Миронова. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 184 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7702>

1.1. Спеціальна педагогіка та спеціальна психологія як сучасні науки

Тривалий час в Україні проблеми освіти осіб з порушеннями психофізичного розвитку розглядалися такою наукою, як дефектологія, яка об'єднувала психологічні, медичні та педагогічні підходи. Перехід на соціальну модель оцінки психофізичних порушень в 70-тих роках ХХ сторіччя в Європі, закордонний досвід призвели до переосмислення вітчизняного наукового понятійно-категоріального апарату, становлення нових наукових напрямів. Відповідно термін «дефектологія», в назві якого грецьке слово «Defectus» — недолік, стали розглядати як дискримінаційний. Водночас виникла потреба у виділенні окремих галузей щодо розвитку й освіти осіб з психофізичними порушеннями — педагогічної та психологічної.

Отже, з огляду на нові підходи в освіті, інтеграцію вітчизняної науки в міжнародний простір, документи МОН України щодо назви спеціальності у сфері спеціальної та інклюзивної освіти варто використовувати поняття «спеціальна педагогіка» та «спеціальна психологія».

Спеціальна педагогіка — це педагогічна наука про сутність та закономірності освіти, навчання і виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку, шляхи корекції порушень їхнього психофізичного розвитку, суспільної інтеграції [2; 4].

Спеціальна психологія — це психологічна наука про загальні закономірності та особливості психічного розвитку різних категорій осіб з порушеннями психофізичного розвитку [2; 4].

Спеціальна педагогіка та спеціальна психологія вивчають як загальні закономірності психічного розвитку осіб з ООП, їхньої освіти, навчання, виховання, корекційно-розвиткової роботи, так і особливості цих аспектів щодо конкретної категорії порушення. Тому в структурі спеціальної педагогіки та спеціальної психології є предметні галузі:

➤ **спеціальна педагогіка:** сурдопедагогіка; тифлопедагогіка; корекційна психопедагогіка (старий термін — олігофренопедагогіка); логопедія та логодидактика; ортопедагогіка; навчання дітей з РСА;

➤ **спеціальна психологія:** сурдопсихологія; тифлопсихологія; психологія дітей з інтелектуальними порушеннями; логопсихологія; ортопсихологія; психологія дітей з РСА.

Підготовка фахівців у сфері спеціальної та інклюзивної освіти відбувається за спеціальністю 016 Спеціальна освіта за спеціалізаціями [5]:

- 016.01 – Логопедія;
- 016.02 – Корекційна психопедагогіка;
- 016.03 – Ортопедагогіка;
- 016.04 – Сурдопедагогіка;
- 016.05 – Тифлопедагогіка.

1.2. Основні напрями та перспективи розвитку спеціальної педагогіки і психології в Україні

Вище ми висвітлили предметні галузі вітчизняної спеціальної педагогіки і психології. На разі вони не охоплюють всіх категорій дітей з порушеннями психофізичного розвитку, дітей раннього віку, дорослих осіб з ООП. Тому перспективним завданням є розширення предметних галузей як щодо категорій порушень, так і вікового діапазону осіб з ООП.

Орієнтація України на Європейську освіту, удосконалення вітчизняної спеціальної та інклюзивної освіти і впровадження закордонного досвіду, реалізація завдань НУШ, переосмислення спеціальною педагогікою окремих концептуальних положень потребує науково-прикладних досліджень, спрямованих на апробацію інновацій, врахування пріоритетних напрямів модернізації в цій сфері.

Вивчення чинних нормативних документів у сфері спеціальної та інклюзивної освіти, державних стандартів вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта, аналіз літературних джерел дозволяє нам сформулювати орієнтовні перспективні напрями наукових досліджень в спеціальній педагогіці:

- ✓ Науково-теоретичні основи та методичні засади ранньої корекційно-розвиткової допомоги дітям з ООП.
- ✓ Сучасні методики виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку дошкільного віку.
- ✓ Науково-теоретичні та методичні засади навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в сучасній системі суспільних стосунків.
- ✓ Теоретичні основи, інноваційні технології, сучасні форми й методи корекційно-розвиткової роботи з особами з ООП.

✓ Методичні засади виховання дітей з ООП в сучасних умовах.

✓ Психолого-педагогічне забезпечення процесу післяшкільної адаптації осіб з ООП.

✓ Нові моделі реабілітаційної допомоги особам з складними порушеннями розвитку та/або інвалідністю.

✓ Диференційована методика формування соціальних навичок у дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

✓ Теоретичні та методичні засади допомоги дорослим особам з психічними та /або фізичними порушеннями.

✓ Теорія та практика співпраці з сім'ями дітей з ООП.

✓ Змістове та науково-методичне забезпечення системи професійної реабілітації неповносправних осіб.

✓ Теоретичні та методичні засади інклюзивного навчання осіб з ООП різного віку.

✓ Сучасні форми та методи підготовки фахівців спеціальності 016 Спеціальна освіта.

✓ Вивчення досвіду становлення та розвитку зарубіжної спеціальної педагогіки.

✓ Теоретичні та методичні засади корекційної андрагогіки.

✓ Педагогічна спадщина вітчизняних та зарубіжних вчених в галузі спеціальної освіти.

✓ Вивчення та узагальнення історії української спеціальної педагогіки.

В умовах воєнного стану в Україні та її післявоєнного відновлення є гостра потреба в дослідженні таких проблем, як:

✓ Технології дистанційного навчання осіб з ООП та корекційно-розвиткової роботи з ними.

✓ Подолання посттравматичного синдрому в осіб з ООП та членів їхніх родин внаслідок військових дій.

✓ Профілактика та подолання синдрому професійного вигорання у спеціальних педагогів.

✓ Психолого-педагогічний супровід дітей з ООП з деокупованих територій.

✓ Подолання психологічного виснаження батьків дітей з ООП.

✓ Національно-патріотичне виховання осіб з ООП.

✓ Співпраця спеціальних закладів з громадськими та волонтерськими організаціями.

Ми окреслили лише основні проблеми без претензії на їх повне охоплення. Наголосимо, що при виборі теми дисерта-

ційного дослідження здобувач має враховувати як її актуальність, ступінь розробленості в теорії та практиці, так і ймовірну наукову новизну та практичну значущість для сфери спеціальної та інклюзивної освіти.

1.3. Актуальні напрями наукових досліджень зарубіжної педагогіки і психології в сфері спеціальної та інклюзивної освіти

У сучасній зарубіжній теорії та практиці питання освіти дітей з ООП розглядаються з різних позицій, зокрема, досліджуються:

- проблеми спеціального навчання дітей з складними порушеннями розвитку;
- зміст та методи раннього втручання;
- розвиток інклюзивної освіти;
- підтримка дорослих осіб з інвалідністю;
- підготовка фахівців для роботи з дітьми з ООП.

Провідною тенденцією в дослідженнях є теза про те, що має бути забезпечений доступ до освіти всім особам, незалежно від їхніх здібностей. Наведемо для прикладу інформацію щодо напрямів досліджень в деяких країнах.

В США дослідження спрямовуються на розробку ефективних практик підтримки осіб з порушеним розвитком, моделей спільного навчання з дітьми з нормотиповим розвитком.

В Ізраїлі досліджують проблеми різних механізмів підтримки дітей з ООП та сприяння їхній інтеграції в загальні класи; питання професійного розвитку вчителів.

Франція віддає перевагу збалансованій інтеграції та спеціальній освіті, що відображено в наукових пошуках.

В Німеччині підтримуються дослідження з розробки ресурсів для тісної співпраці між закладами загальної та спеціальної освіти, інклюзивних практик.

Дослідження чеських вчених присвячені методикам інклюзивного навчання не лише дітей дошкільного й шкільного віку, а й студентів, питанням підготовки педагогів до освіти осіб з ООП. Потужним науковим центром є Університет ім. Т.Г. Масарика в місті Брно Чеської Республіки.

В Польщі проводять багато диференційованих досліджень у напрямках ранньої допомоги дітям з порушеннями

розвитку, методик навчання дітей з складними психофізичними порушеннями, удосконалення підготовки фахівців.

Аналіз закордонних публікацій свідчить, що вони відображають культурні, соціальні та освітні особливості кожної країни, реагують на сучасні виклики й проблеми, часто висвітлюють різні підходи до проблеми. Наукові дослідження осіб з ООП виходять за рамки психофізичних порушень, часто присвячені дітям-біженцям, національним меншинам, дітям з кочових громад. Однією з особливостей досліджень і публікацій є їхня практикоорієнтованість.

Запитання для самоперевірки та контролю

1. *Порівняти визначення термінів «спеціальна педагогіка» та «спеціальна психологія» із терміном «дефектологія». Обґрунтувати їх введення.*
2. *Назвати предметні галузі в структурі спеціальної педагогіки та спеціальної психології. Пояснити, чим обумовлене їх виділення.*
3. *Схарактеризувати перспективи розвитку спеціальної педагогіки і психології в Україні.*
4. *Назвати напрями наукових досліджень зарубіжної педагогіки і психології в сфері спеціальної та інклюзивної освіти.*

Завдання для самостійної роботи

1. *Проаналізувати нормативну базу наукової та науково-технічної діяльності науково-педагогічних працівників галузі Освіта в Україні.*
2. *Визначити місце наукових досліджень зі спеціальної та інклюзивної освіти серед пріоритетних напрямів розвитку науки в Україні.*
3. *На основі аналізу літературних джерел визначити актуальні напрями наукових досліджень зарубіжної педагогіки і психології в сфері спеціальної та інклюзивної освіти.*
4. *Вивчити напрями наукових досліджень провідних вітчизняних вчених в сфері спеціальної та інклюзивної освіти.*
5. *Підготувати презентацію з переліком провідних вітчизняних наукових шкіл у сфері спеціальної та інклюзивної освіти та напрямів їхньої наукової діяльності.*
6. *Обґрунтувати актуальність власної обраної проблеми дисертаційного дослідження. Підтвердити це нормативними документами, фактами практики.*

ТЕМА 2.

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

План

- 2.1. Загальна характеристика психолого-педагогічних досліджень.
- 2.2. Особливості проведення науково-дослідної діяльності в спеціальній педагогіці та спеціальній психології.
- 2.3. Вимоги до проведення наукових досліджень у закладах спеціальної та інклюзивної освіти.
- 2.4. Розробка проєктів у сфері спеціальної та інклюзивної освіти.

Основні джерела

1. Боднарчук Т.Л. Гнучке управління проєктами: навчально-методичний посібник [Електронне видання]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 103 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/6682>
2. Кучинська І.О. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2020. 292 с.
3. Методика та організація наукових досліджень: навчальний посібник / С.Е. Важинський, Т.І. Щербак. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. 260 с.
4. Миронова С.П., Чопік О.В. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. 2-ге видання, перероблене та доповнене. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 332 с.
5. Основи наукових досліджень та проєктної діяльності: навчально-методичний посібник / автори-упорядники: Опалюк Т.Л., Франчук Т.Й., Мельник О.С. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2024. 148 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7814>
6. Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 266 від 29 квітня 2015 року (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 674 від 27.09.2016, № 53

- від 01.02.2017 та № 1392 від 16.12.2022). URL: <https://osvita.ua/vnz/76723/>
7. Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти: Наказ МОН України № 552 від 12 травня 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-23#Text>
 8. Проектна діяльність у системі професійної (професійно-технічної) освіти: практичний посібник / В.О. Радкевич, О.В. Бородієнко, Л.П. Пуховська, О.А. Самойленко, О.П. Радкевич, Н.В. Базелюк. Житомир: Полісся, 2020. 236 с.
 9. Семез А.А. Соціально-педагогічне проектування: навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів спеціальності 6.010106 Соціальна педагогіка. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. 132 с.
 10. Филипенко О.М., Колеснік Т.С. Управління проектами: навч. посібник. Харків: ХДУХТ, 2016. 161 с.
 11. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. Київ: Знання, 2004. 307 с.

2.1. Загальна характеристика психолого-педагогічних досліджень

Наука є сферою діяльності людини, спрямованою на отримання нових знань про навколишній світ.

Термін «наука» використовують також для позначення різних галузей пізнання.

Наука характеризується такими основними ознаками [11, с. 13-14]:

- наявність систематизованих знань (ідеї, теорії концепції, закони, закономірності, принципи, поняття, гіпотези, факти тощо);
- наявність наукової проблеми, предмета і об'єкта дослідження;
- практична значущість.

За науковим рівнем наукові дослідження поділяють на: фундаментальні та прикладні [3; 11]. Дослідження, які виконуються аспірантами, є прикладними, адже спрямовуються на пошук нових знань для реалізації в практиці.

Психолого-педагогічні дослідження виконуються в галузі Освіта відповідно до конкретної спеціальності (спеціалізації) [6]:

- 011 Освітні, педагогічні науки;
- 012 Дошкільна освіта;
- 013 Початкова освіта;
- 014 Середня освіта (за предметними спеціалізаціями);
- 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями);
- 016 Спеціальна освіта;
- 017 Фізична культура і спорт.

Метою таких досліджень є розв'язання певної наукової проблеми, що сприятиме розвитку / удосконаленню цієї галузі та певної предметної області. Тому тематика досліджень має відповідати стратегічним завданням розвитку освіти в Україні.

Послідовність психолого-педагогічних досліджень відповідає загальній структурі наукового пошуку і містить такі етапи:

- вибір проблеми та теми дослідження;
- обґрунтування актуальності теми дослідження;
- аналіз стану проблеми в теорії та практиці;
- визначення недосліджених аспектів наукової проблеми;
- формулювання мети, завдань, об'єкту, предмету власного дослідження;
- розробка методології та методів для реалізації завдань дослідження;
- визначення етапів виконання поставлених завдань;
- проведення власне дослідження: констатувальний і формувальний експерименти;
- якісна та кількісна обробка одержаних результатів;
- завершальний опис дослідження наукової проблеми, формулювання висновків щодо наукової новизни, практичної значущості результатів.

Результати психолого-педагогічних досліджень висвітлюються у наукових публікаціях (тези, статті, монографії), навчальних (підручники, навчальні посібники) та навчально-методичних працях (навчально-методичні посібники, методичні рекомендації, програми), практичних розробках та ін.

Здобувачі освіти третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кінцеві результати дослідження оформляють у вигляді дисертації.

2.2. Особливості проведення науково-дослідної діяльності в спеціальній педагогіці та спеціальній психології

Науково-дослідна діяльність в спеціальній педагогіці та спеціальній психології відноситься до галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, Спеціальність 016 Спеціальна освіта.

Об'єктами науково-дослідної діяльності є методологічні підходи, теоретичні засади, традиційні та інноваційні педагогічні технології, проблеми, явища, процеси в спеціальній та/або інклюзивній освіті, розвиток спеціальної та/або інклюзивної освіти в Україні й за кордоном.

Теоретичний зміст предметної області: поняття, система наукових теорій і концепцій щодо спеціальної та інклюзивної освіти; функціонування, обмеження життєдіяльності, розвитку, навчання, виховання і соціалізації осіб з особливими освітніми потребами; технології розвитку осіб з особливими освітніми потребами.

Вагомою особливістю науково-дослідної діяльності в спеціальній педагогіці та спеціальній психології є її міждисциплінарність.

Дослідження в спеціальній педагогіці ґрунтуються не лише на теорії й методології спеціальної педагогіки, а й потребують вивчення теорії, методології, практики загальної педагогіки, педагогіки та методики предметних галузей, психологічних наук.

Дослідження в спеціальній психології потребують вивчення загальної психологічної теорії, вікової та практичної психології, адже доволі часто використовують методологію цих наук, адаптують методи дослідження.

Науковцю, який проводить дослідження в спеціальній педагогіці та спеціальній психології, часто потрібно вивчати й основи біологічних, медичних наук, необхідні для правильного розуміння особливостей розвитку та супроводу дітей з ООП.

Дослідження в сфері спеціальної та інклюзивної освіти можуть потребувати вивчення історичного досвіду певної проблеми; порівняльного аналізу стану цієї проблеми в теорії та практиці загальної та спеціальної освіти; вивчення закордонних праць вчених та стану практики.

Наукові дослідження можуть стосуватися й підготовки фахівців спеціальності 016 Спеціальна освіта, інклюзивного навчання осіб з ООП в закладах вищої освіти. Ці наукові роз-

відки також мають спиратися на досвід вищої освіти в галузі 01 Освіта/Педагогіка.

Наукові дослідження за спеціальністю 016 Спеціальна освіта відносяться до освітньої галузі, тому предмет і мета дослідження мають стосуватися освіти, навчання, виховання, корекційно-розвиткової роботи.

Послідовність досліджень відповідає загальній структурі психолого-педагогічного пошуку з урахуванням певних особливостей. Опишемо їх.

Урахування особливостей науково-дослідної діяльності в сфері спеціальної та інклюзивної освіти

ПЕРШИЙ ЕТАП: обґрунтування теми, визначення мети і завдань дослідження, вибір її об'єкта, предмета. Це один із найважливіших етапів, оскільки від правильності визначення понятійно-категоріального апарату залежить ефективність виконання роботи в цілому.

Проблемою дослідження визначається теоретичне або практичне питання, що потребує дослідження, вирішення в сфері спеціальної та інклюзивної освіти [11]. Проблема визначається відповідно до теми наукової роботи і має бути в ній відображена.

При виборі теми для здобувача вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня слід враховувати колективну тему кафедри, на якій реалізується освітньо-наукова програма, замовлення на виконання наукових робіт від стейкхолдерів, наукові інтереси самих здобувачів.

Дослідник має чітко обґрунтувати актуальність обраної теми. Передусім слід послатись на законодавчу базу в освітній галузі загалом, сфері спеціальної та інклюзивної освіти, зокрема; факти з практики, які обумовлюють вагомість теми. Для правильності дослідження здобувач має визначити, які аспекти проблеми вже є дослідженими. При цьому оцінювати треба не лише теорію і практику спеціальної освіти, а й теорію та практику загальної дошкільної освіти, якщо проблема буде стосуватися спеціальної дошкільної освіти; теорію загальної середньої освіти — якщо буде вивчатися спеціальна освіта. Попередні наукові пошуки мають спрямуватися й на встановлення тих питань, які ще цілеспрямовано не вивчалися в спеціальній педагогіці. Для того, щоб чітко вибудувати досліджен-

ня, необхідно точно сформулювати понятійно-категоріальний апарат, який починається з мети.

Мета дослідження — це прогнозування результату, який має одержати дослідник [3; 11]. Мета дослідження конкретизується завданнями.

Завдання дослідження — поділ мети на конкретні вузькі цілі [3; 11].

Серед завдань дослідження мають бути виділені:

- аналіз проблеми в теорії загальної та спеціальної педагогіки/психології;
- вивчення стану практики розв'язання проблеми, виявлення її типового стану, недоліків, їх причин, педагогічного досвіду тощо;
- добір та адаптація методики дослідження;
- проведення констатувального експерименту;
- розробка та експериментальна перевірка під час формувального експерименту запропонованої програми, технологій, методик, моделей та ін.

На основі мети і завдань дослідження визначається об'єкт і предмет наукової роботи.

Об'єкт дослідження — це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і обирається для вивчення [3; 11].

Об'єктами досліджень в спеціальній педагогіці можуть бути: діяльність фахівців спеціальної та інклюзивної освіти, дітей дошкільного віку та учнів з ООП; взаємодія педагогів з дітьми, батьками, членами команди супроводу; пізнавальна діяльність або емоційно-вольова сфера осіб з ООП; технології навчання; корекційно-розвиткова робота тощо.

Предмет дослідження — явище або процес, що знаходиться в межах об'єкта та розглядається як елемент, частина об'єкта дослідження [3; 11].

Предмет дослідження є вужчим поняттям, ніж об'єкт дослідження.

ДРУГИЙ ЕТАП передбачає, визначення змісту роботи, її чіткої структури.

Дисертаційне дослідження з спеціальної педагогіки найчастіше містить: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, за необхідності — додатки. Структура і логіка викладу матеріалу мають відповідати завданням дослідження (більш детально питання структури висвітливо у *темі 8*).

Наголосимо, що при плануванні змісту слід передбачати у першому розділі теоретичне вивчення проблеми дослідження спочатку в загальній педагогіці і психології (як основу наукового пошуку), потім — в спеціальній педагогіці і психології.

На **ТРЕТЬОМУ ЕТАПІ** розробляють програму і методику експериментального дослідження, визначають послідовність його проведення. Для досліджень у сфері спеціальної та інклюзивної освіти необхідно передбачити широку географію баз дослідження. Це стосується як місць проведення експериментів, так і апробації результатів. Широка географія забезпечує вірогідність одержаних результатів.

Зауважимо, що вагомою особливістю констатувального експерименту, якщо проблема стосується психофізичного розвитку дітей, є **обов'язкове порівняльне дослідження** певних характеристик/якостей дітей з ООП та дітей з нормотиповим розвитком.

ЧЕТВЕРТИЙ ЕТАП передбачає обробку та аналіз результатів дисертаційного дослідження, формулювання висновків і перспектив за результатами роботи в цілому.

П'ЯТИЙ ЕТАП — літературне оформлення дисертаційної роботи, підготовка до презентації дослідної пропозиції (детальний опис вимог розкрито у темі 8).

2.3. Вимоги до проведення наукових досліджень у закладах спеціальної та інклюзивної освіти

Наукові дослідження у сфері спеціальної та інклюзивної освіти мають, з одного боку, відповідати загальним вимогам педагогічних досліджень, а, з другого — специфічним вимогам, обумовленим певними особливостями закладів та респондентів.

✓ Однією з вимог, яку ми вже висвітлювали і як особливість, є необхідність первинного теоретичного аналізу проблеми дослідження в загальній психолого-педагогічній літературі.

✓ Надважливою вимогою є правильне використання термінології та загальноприйнятих скорочень, які стосуються сучасної спеціальної та інклюзивної освіти. Поширеними є такі помилки:

- застарілі терміни й поняття, які доволі часто ґрунтуються на вже неактуальній медичній моделі порушення — «*розумово відстала дитина*», «*комбіноване порушення*», «*туговухість*», «*інваліди*» та ін.;
- медичні терміни, які не завжди є тотожними в педагогіці і психології — «*порушення артикуляційного апарату (в значенні порушення мовлення)*», «*специфічний розлад (в значенні затримки психічного розвитку)*», «*психомоторний розлад (в значенні ДЦП)*» та ін.;
- зарубіжні терміни, які не відповідають нашій законодавчій базі — «*неповносправна дитина*», «*особи з специфічними потребами*» та ін.;
- спотворені, некоректні чи популістські терміни, похідні від нозології — «*інклюзивна дитина*», «*даунята*», «*аутята*», «*нормотипова дитина*» та ін.;
- вживання скорочень, які не є загальноприйнятими, без їх розшифрування, наприклад, «*діти з ТР*» (діти з типовим розвитком).

Ці помилки найчастіше зустрічаються в теоретичному розділі, де подається аналіз джерел зі спеціальної педагогіки та психології, і обґрунтовуються аспірантами тим, що саме такі терміни є в літературі.

Наголошуємо, що незважаючи на термінологію першоджерел при описі результатів теоретичного аналізу, закордонного досвіду в дисертації і публікаціях слід вживати сучасну термінологію, яка відповідає нормативній базі України щодо спеціальної та інклюзивної освіти. Термінологія має відповідати також соціальній моделі оцінки психофізичних порушень. Вживання застарілої термінології може допускатися у виняткових випадках, зокрема у дослідженнях історичного характеру, які показують трансформацію понять і термінів; за необхідності цитування, яке яскраво ілюструє певний факт чи явище.

Якщо автор вживає скорочення з метою оптимізації викладу, то окремим аркушем в тексті має виділятися список таких скорочень.

✓ Респондентами досліджень з спеціальної педагогіки є особи з особливими освітніми потребами, в тому числі й з інвалідністю. Відповідно вимогою до дослідника є його здатність встановлювати контакти з дітьми, їхніми батьками, до-

рослими особами з ООП; виняткова тактовність у спілкуванні; правильне вживання звернень, відповідна лексика, темп мовлення, жести тощо.

✓ Перед розробленням методики дослідження аспірант має ґрунтовно вивчити психофізичні особливості майбутніх респондентів. Дослідник має розуміти, що дослідження буде проводитися **як з дітьми з нормативним розвитком, так і з дітьми з ООП**. Тому програма та методи наукового пошуку мають бути адаптованими до особливостей пізнавальної діяльності та емоційно-вольової сфери осіб з ООП, способів спілкування, особливостей родини. Аспірант має передбачити різні види допомоги дітям з ООП, які потрібно буде надавати під час дослідження. Тривалість експериментальних методик, опитувань в ЗЗСО та спеціальних закладах також може відрізнятися, тому це слід ретельно спланувати.

✓ Перед проведенням дослідження для якісного добору методів, розробки експериментальних програм аспірант має ознайомитися з документами (особові справи дітей, індивідуальні програми розвитку тощо). Втім ця інформація в закладі може бути конфіденційною. Тому дослідник має підготувати офіційне звернення до дирекції ЗДО / ЗЗСО / НРЦ / ІРЦ щодо вивчення цих документів.

✓ Необхідно також підготувати офіційне клопотання щодо проведення експериментальної діяльності на базі закладу. Обов'язково узгодити з батьками участь їхніх дітей у дослідженні, всі аспекти опису результатів, принципи конфіденційності тощо.

✓ Якщо в процесі експерименту буде апробуватися інша або адаптована чи модифікована навчальна програма / програма корекційно-розвиткових занять, то аспірант має звернутися з клопотанням щодо затвердження цієї програми в закладі.

✓ Особлива увага має приділятися і практичній значущості дослідження для спеціальної та інклюзивної освіти. Ці позиції мають бути апробовані та конкретно виписані у дисертації.

2.4. Розробка проєктів у сфері спеціальної та інклюзивної освіти

Проектна діяльність є одним із видів науково-дослідницької діяльності у закладах вищої освіти.

Проект — це план, задум, в результаті якого автор повинен отримати щось нове: продукт, відношення, програму, книгу, модель, сценарій тощо [5, с. 96].

Проектна діяльність вчить долати труднощі, працювати над собою, застосовувати знання для розв'язання проблем на практиці [5].

Т.Л. Боднарчук пише, що проєкт можна класифікувати за різними ознаками [1, с. 7]:

- за ризиком (з високим, середнім та низьким рівнем ризику);
- складністю (прості, складні, дуже складні);
- видом діяльності (інвестиційні, технічні, інноваційні, соціальні, комбіновані);
- тривалістю (до 3 міс., 3-6 міс., більше 6 міс.).

Починаючи з 90-х рр. XX століття, теорія і практика педагогічного проєктування набула широкого вжитку.

Педагогічне проєктування — феномен, що виник як результат взаємодії новітніх тенденцій у розвитку педагогічної теорії та інноваційної практики [9, с. 44].

А.А. Семез описує критеріальні вимоги до педагогічного проєктування [9, с. 45]:

- наявність освітньої проблеми, складність та актуальність якої відповідає навчальним запитам, життєвим потребам, інтересам та віковим особливостям учасників проєкту;
- практична, теоретична, пізнавальна значущість прогнозованих результатів;
- дослідницький характер пошуку шляхів розв'язання проблеми;
- структурування діяльності відповідно до класичних стадій проєктування;
- створення умов для виявлення і розв'язання психолого-педагогічної проблеми (її постановка, дослідження, пошук шляхів розв'язання, експертиза та апробація версій, конструювання підсумкового проєкту, його захист, оцінка та впровадження);
- самостійний характер творчої активності;

- використання активних та інтерактивних форм і методів;
- «продуктивність» проекту: якщо це теоретична проблема, та конкретне її рішення, якщо практична – конкретний результат упровадження;
- педагогічна цінність діяльності (знання, уміння, навички, моральні норми та цінності, світоглядні позиції тощо).

Вивчення досвіду науковців дозволяє виокремити такі типи педагогічних проєктів [5; 9; 10]:

Дослідницькі проєкти – потребують добре обміркованої структури, визначеної мети, актуальності предмета дослідження для всіх учасників, соціальної значущості, продуманості методів, у тому числі експериментальних методів обробки результатів [9, с. 47]. Вони повністю підпорядковані логіці дослідження і мають відповідну структуру: визначення теми дослідження, аргументація її актуальності, визначення предмета й об'єкта, завдань і методів, визначення методології дослідження, висунення гіпотез розв'язання проблеми і намічення шляхів її розв'язання. Дослідницькі проєкти спрямовані на формування в учасників вмінь та навичок науково-дослідної діяльності, навчальну імітацію елементів дослідницької діяльності.

Творчі проєкти не мають детально опрацьованої структури спільної діяльності учасників; вона розвивається, підпорядковуючись кінцевому результату, прийнятій групою, логіці спільної діяльності, інтересам учасників проєкту [9, с. 47]. Вони заздалегідь домовляються про заплановані результати і форму їх представлення – рукописний журнал, колективний колаж, відеофільм, вечір, свято тощо. І тоді потрібні сценарій фільму, програма свята, макет журналу, альбому, газети.

Ігрові проєкти – учасники беруть собі визначені ролі, обумовлені характером і змістом проєкту [9, с. 47]. Це можуть бути як літературні персонажі, так і реальні істоти, імітуються їх соціальні і ділові стосунки, які ускладнюються вигаданими учасниками ситуаціями. Ступінь творчості учасників дуже високий, проте провідним видом діяльності є все-таки гра.

Інформаційні проєкти – спрямовані на збирання інформації про який-небудь об'єкт, явище, ознайомлення учасників проєкту з цією інформацією, її аналіз і узагальнення фактів [9, с. 47]. Такі проєкти потребують добре продуманої структури, можливості систематичної корекції у ході роботи над проєктом. Структуру такого проєкту А.А. Семез позначає та-

ким чином [9, с. 47]: мета проєкту, його актуальність; методи отримання (літературні джерела, засоби масової інформації, бази даних, у тому числі, й електронні, інтерв'ю, анкетування тощо) та обробки інформації (її аналіз, узагальнення, зіставлення з відомими фактами, аргументовані висновки), результат (стаття, реферат, доповідь, відеофільм); презентація (публікація, у тому числі, в електронній мережі, обговорення у телеконференції). Такі проєкти можуть бути органічною частиною дослідницьких проєктів, їхнім модулем.

Практико-орієнтовані проєкти — результат діяльності учасників чітко визначено з самого початку; він орієнтований на соціальні інтереси учасників (документ, програма, рекомендації, проєкт закону, словник, проєкт шкільного саду) [9, с. 47]. Проєкт потребує складання сценарію всієї діяльності його учасників і визначенням функцій кожного з них. Особливо вагомими є координованість дій у вигляді поетапних обговорень та презентація одержаних результатів і можливих засобів їх упровадження у практику.

Також А.А. Семез поділяє проєкти за [9, с. 48]:

- характером контактів на: **внутрішні та міжнародні**. Внутрішніми називають проєкти, організовані або всередині однієї школи, або між школами, класами регіону, країни. У міжнародних проєктах беруть участь представники різних країн, для їх реалізації можуть застосовуватися засоби інформаційних технологій;
- кількістю учасників на: **особисті, парні та групові**;
- тривалістю проведення на: **короткодійочі** (кілька уроків із програми одного предмета), **середньої тривалості** (від тижня до місяця), **довготривалі** (кілька місяців).

Найчастіше зустрічаються змішані типи проєктів [8, с. 21-22]:

1. Розуміння контенту проєкту через стисле обґрунтування потреб громади, суспільства чи закладу професійної освіти в необхідності такого проєкту.

2. Визначення вихідної ситуації та аналіз оточення універсальними методами SWOT та PEST-аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища відповідно.

3. Аналіз основних зацікавлених осіб та оцінка їхніх інтересів, що позначаються на життєздатності та ризиках проєк-

ту; визначення конкретної, зрозумілої, вимірної, визначеної в часі та реалістичної мети, що є умовою для контролю ходу проєкту; відбір й об'єднання в команду спеціалістів із різних відділів і організацій, об'єднаних загальною метою і єдиними завданнями.

4. Розроблення пофазового плану проєкту, що в подальшому реалізовується в стадії його планування.

Загальновідомим підходом до управління проєктною діяльністю є підхід за життєвим циклом проєкту. Життєвий цикл проєкту — це час від моменту його задуму до моменту реалізації. Життєвий цикл проєкту розбивають на фази.

Т.Л. Боднарчук виділяє *фази життєвого циклу проєкту* [1, с.9-10]:

- зародження;
- зростання;
- зрілості;
- завершення.

➤ Фаза зародження передбачає розробку концепції проєкту, яка характеризується появою загальної ідеї; аналіз та вивчення можливостей (приблизні витрати, обсяг робіт, терміни виконання); визначення загальної реальності проєкту.

➤ Фаза зростання включає планування, організацію проєктної діяльності, підготовчі роботи. На цьому етапі розробляється план виконання, готується загальний бюджет проєкту, план ресурсного забезпечення та календарний план.

➤ Фаза зрілості включає безпосереднє виконання основних видів проєктних робіт, забезпечення проєкту необхідними матеріалами і обладнанням та стадію впровадження. Проводиться контроль обсягів, витрат, якості та своєчасності виконання робіт.

➤ Фаза завершення характеризується завершенням проєктних робіт, проводиться оцінка отриманих результатів, аудит, порівняння з поставленими цілями, підсумкова звітність, нагороджується та розпускається команда.

Успіх проєкту залежить від ефективно налагодженої системи його управління.

Для ознайомлення із варіантами проєктів в сфері спеціальної та інклюзивної освіти представимо проєкт прикладного наукового дослідження «Від інклюзивного середовища в закладі вищої освіти до соціальної інклюзії: теоретичне обґрун-

тування та практична імплементація» та стартап «ОПОРА» в додатках А, Б.

Запитання для самоперевірки та контролю

1. Дати загальну характеристику психолого-педагогічних досліджень.
2. Пояснити, якими особливостями обумовлені відмінності психолого-педагогічних досліджень в сфері спеціальної та інклюзивної освіти.
3. Визначити роль проєктів як складової науково-дослідної роботи в компетентнісній системі освіти.

Завдання для самостійної роботи

1. Порівняти актуальні напрями загальних педагогічних досліджень з напрямками досліджень у сфері спеціальної та інклюзивної освіти.
2. Порівняти актуальні напрями наукових досліджень зарубіжної спеціальної педагогіки та спеціальної психології (Європа, США, Канада, Японія, Ізраїль та ін.) з вітчизняними.
3. Визначити та обґрунтувати основні особливості проведення науково-дослідної діяльності в сфері спеціальної та інклюзивної освіти.
4. Підготувати презентацію з формулюванням основних вимог до проведення наукових досліджень у закладах спеціальної та інклюзивної освіти на прикладі теми власної дисертації.
5. Довести необхідність адаптації методів наукових досліджень до сфери спеціальної та інклюзивної освіти.
6. Здійснити аналіз міжнародних стандартів щодо досліджень в сфері спеціальної та інклюзивної освіти.
7. Визначити особливості залучення до досліджень педагогів, батьків дітей з особливими освітніми потребами, лікарів, громадськості.
8. Запропонувати актуальні теми наукових проєктів у сфері спеціальної та інклюзивної освіти (за темою власного дисертаційного дослідження).

ТЕМА 3.

НОРМАТИВНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЗАКЛАДАХ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

План

3.1. Проведення експериментальних досліджень у закладах спеціальної та інклюзивної освіти.

3.2. Оформлення документації при проведенні експерименту, документів про апробацію дослідження.

Основні джерела

1. Виконання та захист курсових і дипломних робіт студентами спеціальності 016 Спеціальна освіта: навчально-методичний посібник / [кол. авторів; за заг. ред. С.А. Михальської]. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 120 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/6692/Vykonannia-ta-zakhyst-kursovykh-i-dyplomnykh-robit-studentamy-spetsialnosti-016-Spetsialna-osvita.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Методика наукових досліджень: навчально-методичний посібник / автор-упорядник В.В. Федорчук. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2022. 132 с.
3. Методика та організація наукових досліджень: навчальний посібник / С.Е. Важинський, Т.І. Щербак. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. 260 с.
4. Миронова С.П., Чопік О.В. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. 2-ге видання, перероблене та доповнене. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 332 с.
5. Основи наукових досліджень та проектної діяльності: навчально-методичний посібник / автори-упорядники: Опалюк Т.Л., Франчук Т.Й., Мельник О.С. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2024. 148 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7814>
6. Положення про дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними, науковими працівниками та здобувачами вищої освіти в Кам'янець-Подільському національному університеті

- ті імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1vwOb8sJzVjHrAnrAmFADtNQWYUjny-R/view>
7. Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти: Наказ МОН України № 552 від 12 травня 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-23#Text>
 8. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. Київ: Знання, 2004. 307 с.

3.1. Проведення експериментальних досліджень у закладах спеціальної та інклюзивної освіти

Наукові дослідження здобувачів вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта проводяться на базі закладів освіти, тому майбутні доктори філософії мають орієнтуватися в чинній нормативно-правовій базі з питань наукової та науково-технічної діяльності загалом та інноваційної діяльності в сфері освіти, зокрема.

Серед *умов здійснення науково-дослідної діяльності* можна виділити [2; 5; 6; 7]:

- дотримання законодавства України, вимог відповідних державних стандартів освіти;
- дотримання принципів академічної доброчесності;
- наявність обґрунтованої програми дослідження;
- наявність відповідного матеріально-технічного забезпечення;
- погодження учасників освітнього процесу, органів управління у сфері освіти у здійсненні науково-дослідної діяльності на базі закладу.

Інноваційна діяльність регулюється нормативними документами, одним із яких є Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти [7]. В глосарії Положення вказано, що ця діяльність «спрямована на розроблення й використання у сфері освіти результатів наукових досліджень та розробок», які сприяють в цілому підвищенню якості освітнього процесу, поліпшенню освітньої діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів освіти загалом [7, с. 1, 4].

Положення визначає предмет інноваційної діяльності, зокрема [7, с. 4]:

- нові емпіричні та/або теоретичні знання;
- освітній процес;

- педагогічні, дидактичні, виховні, управлінські системи та моделі;
- авторські моделі;
- програми і проєкти.

Інноваційна діяльність реалізується шляхом проведення експерименту чи проєкту, тому в Положенні описано й порядок їх проведення.

Вагомою складовою дисертаційного дослідження є експеримент. В літературі визначено, що основною метою експериментів є визначення властивостей об'єктів дослідження та перевірка справедливості гіпотез і на цій основі широке вивчення теми наукового дослідження [3, с. 91; 5, с. 42].

В дисертаційних дослідженнях за спеціальністю 016 Спеціальна освіта найчастіше описують експерименти за характером впливу:

- констатувальний експеримент, метою якого є встановлення причинно-наслідкових зв'язків між явищами;
- формувальний експеримент, метою якого є формування певних явищ.

В літературі визначені як загальні вимоги до проведення експерименту, так і вимоги до педагогічних, психологічних експериментальних досліджень [2; 3; 5; 7; 8]. Обов'язковими вимогами, зокрема є:

- структурованість понятійно-категоріального апарату дослідження: мета, завдання, об'єкт, предмет;
- обґрунтована теоретико-методологічна база дослідження з урахуванням як вітчизняного, так і зарубіжного досвіду;
- чітке формулювання гіпотези;
- правильний добір методів з урахуванням особливостей сфери спеціальної та інклюзивної освіти;
- визначення етапів і термінів експерименту;
- добір баз дослідження з визначенням конкретних закладів, в тому числі й тих, де навчаються діти з нормотиповим розвитком;
- об'єктивний підрахунок результатів за відповідними меті критеріями і показниками, з урахуванням за необхідності експертних оцінок;
- обґрунтовані висновки з доведенням наукової новизни і практичної значущості експериментального дослідження.

3.2. Оформлення документації при проведенні експерименту, документів про апробацію дослідження

Для проведення експериментальної діяльності в закладі спеціальної та/або інклюзивної освіти варто підготувати офіційне клопотання для засновника/дирекції закладу з проханням дозволити її проводити. Таке клопотання зазвичай надає відділ аспірантури. У ньому вказується ППД дослідника, тема його дисертації та короткий зміст експерименту (*додаток В*). Якщо досліднику буде потрібно аналізувати документи закладу, то слід надати їх перелік у клопотанні.

Після проведення дослідження слід взяти довідку про його апробацію, якою заклад підтвердить виконання роботи (*додаток Г*).

Якщо заклад проситиме клопотання і для проведення формувального експерименту, то його надають за зразком констатувального, також з вказівкою змісту дослідження, яке буде апробуватися в закладі.

У процесі формувального експерименту може апробуватися розроблена дослідником програма / модель / система роботи; модифікована або адаптована навчальна програма / програма корекційно-розвиткових занять / тренінги та ін. Задля цього дослідник також має підготувати клопотання щодо схвалення цієї програми в закладі.

Після проведення формувального експерименту необхідно взяти довідку про апробацію для підтвердження його завершення (*додаток Д*).

Наголосимо, що у вступі дисертації в підпункті «Практичне значення одержаних результатів» при описі баз проведення дослідження вказуються номери і дати довідок про апробацію.

Запитання для самоперевірки та контролю

1. Назвати документи, якими регулюється діяльність закладів спеціальної освіти.
2. Пояснити необхідність оформлення документів на проведення педагогічного експерименту, запровадження проєкту, звітної документації.

Завдання для самостійної роботи

1. Дати коротку характеристику чинного законодавства щодо проведення експериментальних досліджень у закладах спеціальної та інклюзивної освіти з дітьми з особливими освітніми потребами, їхніми батьками, психолого-педагогічним персоналом.
2. Визначити етичні норми проведення наукових досліджень з дітьми з особливими освітніми потребами, їхніми батьками.
3. Розробити клопотання на проведення власного дослідження в закладі спеціальної та/або інклюзивної освіти.
4. Розробити приклад довідки про апробацію дослідження.
5. Підготувати презентацію для здобувачів вищої освіти з метою ознайомлення їх із сучасною науковою термінологією в сфері спеціальної та інклюзивної освіти з покликаннями на нормативні документи.

ТЕМА 4.

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДІВ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У СФЕРІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

План

4.1. Поняття методу і методики науково-педагогічного дослідження, вимоги до них.

4.2. Характеристика методів дослідження у спеціальній педагогіці та спеціальній психології.

4.3. Урахування психофізичних особливостей осіб з особливими освітніми потребами при проведенні наукових досліджень.

Основні джерела

1. Кодекс академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: https://drive.google.com/file/d/1W_tRKAqt4kKFyD1zNzR76uxVZY3mUjBV/view
2. Кучинська І.О. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2020. 292 с.
3. Методика наукових досліджень: навчально-методичний посібник / автор-упорядник В.В. Федорчук. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2022. 132с.
4. Методика та організація наукових досліджень: навчальний посібник / С.Е. Важинський, Т.І. Щербак. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. 260 с.
5. Миронова С.П., Чолік О.В. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. 2-ге видання, перероблене та доповнене. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 332 с.
6. Основи наукових досліджень та проектної діяльності: навчально-методичний посібник / автори—упорядники: Опалюк Т.Л., Франчук Т.Й., Мельник О.С. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2024. 148 с.
7. Організація та методика проведення наукових досліджень студентами спеціальності «Спеціальна освіта»: навчально-методичний посібник / кол. авторів; за заг. ред. С.П. Миронової. Кам'янець-Подільсь-

кий: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. 136 с.

8. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. Київ: Знання, 2004. 307 с.

4.1. Поняття методу і методики науково-педагогічного дослідження, вимоги до них

Побудова будь-якого дослідження вимагає визначення його послідовності та добору способів наукового пошуку. Тому дослідник має розуміти сутність методів дослідження, вимоги до них.

Методологія — учення про науковий метод пізнання; система наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір його методів; теорія методів дослідження [8, с. 56].

Аспірант має визначити методологічну основу дослідження, тобто вихідні теоретичні положення, на якому воно буде ґрунтуватися. Визначення методології дослідження певної теми здійснюється на основі ґрунтового аналізу фундаментальних загальноновизнаних наукових джерел з проблеми дослідження, визначення концепцій провідних вчених.

Метод — спосіб пізнання, дослідження; спосіб досягнення мети дослідження [3, с. 37; 8, с. 74].

У процесі наукових пошуків дослідники використовують: загальні методи (діють у всіх наукових галузях), часткові (придатні для окремих наук), специфічні (властиві певній науковій галузі чи спеціальності).

Методика дослідження — це сукупність методів, прийомів, об'єднаних в систему для реалізації мети дослідження.

Методика може об'єднувати різні групи методів; методи можуть адаптуватися до мети наукового пошуку, його умов, особливостей респондентів. Важливо, щоб дослідник добирав методи згідно з завданнями та етапами дослідження, чітко розуміючи їхні цілі.

Методи науково-педагогічного дослідження — способи дослідження психолого-педагогічних процесів формування особистості, встановлення об'єктивної закономірності виховання і навчання [2; 3; 4; 6; 7].

При доборі методів науково-педагогічного дослідження, важливо дотримуватися, зокрема, таких вимог:

- застосовувати поєднання методів наукового пошуку;
- враховувати психологічні методи, якщо наукове дослідження спрямоване на вивчення особистісних характеристик респондента;
- в дослідженні вивчати такі складові, як: когнітивні показники, діяльність, спілкування, емоційно-мотиваційний компонент;
- методи порівняльних досліджень мають спрямовуватися на визначення динаміки розвитку певних якостей, як у віковому плані, так і протягом певного проміжку часу;
- добирати методи, які дають змогу одержати відомості про респондента з багатьох джерел і дозволяють співставити одержану інформацію;
- достовірність одержаних результатів перевіряти за допомогою статистичних методів дослідження.

4.2. Характеристика методів дослідження у спеціальній педагогіці та спеціальній психології

Дослідження у сфері спеціальної та інклюзивної освіти здійснюються за допомогою сучасних методів досліджень, зокрема [5; 7]:

- теоретичний аналіз педагогічної теорії та практики;
- вивчення архівних документів;
- вивчення шкільної документації;
- педагогічне спостереження;
- дослідницька бесіда та інтерв'ю;
- різні види педагогічного експерименту;
- вивчення продуктів навчальної діяльності учнів;
- соціологічні методи дослідження (анкетування, соціометрія та ін.);
- психологічні методики дослідження;
- вивчення та узагальнення педагогічного досвіду.

Окрім того спеціальна педагогіка використовує методи спеціальної психології, математичної статистики, враховує результати клінічних досліджень.

Методи досліджень описані в теорії і практиці певної наукової галузі й спеціальності. При виборі методів дослідник

обов'язково вказує автора/авторів методики з відповідним покликанням на джерело.

Наголосимо, що методики мають бути адаптованими до завдань дослідження, контингенту респондентів. Враховуючи, що у сфері спеціальної та інклюзивної освіти проводяться порівняльні дослідження певних характеристик дітей з нормотиповим та порушенням розвитку, при описі методу чи методики наукового пошуку слід вказати, яким чином методика буде враховувати особливості дітей з ООП. Методи дослідження, зокрема можуть адаптуватися за такими параметрами:

✓ **Зміст** — наприклад, для дітей з ІП він може бути простішим, а для дітей з РСА — більш конкретним; дослідник має враховувати програму, за якою навчається дитина.

✓ **Обсяг матеріалу** — для дітей з ООП кількість запитань/завдань може зменшуватися.

✓ **Інструкція** — для дітей з ООП вона має бути простішою, іноді поетапною; може бути не лише усною, а й письмовою або наочною.

✓ **Тривалість проведення експериментальної методики** — більше часу для дітей з ІП, РСА, порушеннями ОРА.

✓ **Процедура проведення** — наприклад, дитина з нормотиповим розвитком сама заповнює анкету, а відповіді учня з ІП записує дослідник; діти з нормотиповим розвитком самостійно читають завдання, а дітям з ТПМ його читає дослідник та ін.

✓ **Облік результатів** — конкретизація того, яким чином буде адаптуватися оцінювання виконання завдань.

Дослідник має заздалегідь передбачити **види допомоги**, які можуть надаватися в процесі дослідження і/або яких можуть потребувати діти з ООП, зокрема:

- спеціальна мотивація;
- додатковий інструктаж;
- повторення інструкції дослідником;
- прохання до дитини повторити інструкцію;
- показ зразка;
- присутність вчителя/асистента вчителя і трансляція інструкції через нього (наприклад, для гіпертривожних дітей, дітей з РСА);
- поділ завдання на етапи;

- спільне виконання завдання;
- підказка;
- виконання завдання за аналогією та ін.

Використання дитиною допомоги та її вид є одним із показників рівня розумового розвитку дитини. Втім, наголосимо, що допомога надається від найменшої до більш виразної.

Слід зауважити, що в кожній предметній галузі спеціальної педагогіки та психології пропонуються методи наукових досліджень вже з урахуванням певних особливостей дітей.

Опис методів дослідження у дисертації

При представленні методики дослідження у дисертації (зазвичай у пункті 2.1 — Методика констатувального дослідження) необхідно не лише визначити методи, а й описати, зокрема:

- завдання методу;
- організацію дослідження (де і яким чином проводиться, тривалість, умови, матеріали тощо);
- прийоми адаптації стандартної експериментальної методики;
- передбачувані види допомоги для різних категорій респондентів;
- критерії та показники опрацювання результатів.

Вагомою складовою правильної оцінки результатів є визначення рівнів досліджуваного аспекту, наприклад рівні готовності респондентів до певної діяльності, рівні сформованості певної якості та ін. Для цього обов'язково слід розробити критерії оцінювання та показники до них, адже саме за ними треба опрацьовувати результати. Наведемо це на кількох прикладах.

Приклад 1. Під час оцінювання результатів навчальної діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями, яке використовується у процесі їхнього навчання, об'єктом дослідження буде виступати навчальна діяльність школярів, критеріями — її структурні компоненти, а показниками — характеристики цих компонентів [5, с. 199-202]:

Предмет дослідження — навчальні досягнення учнів з ІІІ.

Критерії та показники:

- **Змістовий компонент:** повнота знань, правильність знань, усвідомленість знань;

- **Операційно-організаційний компонент:** правильність дій; швидкість дій; свідомість дій; новизна умов; самостійність виконання; якість виконаної роботи; цілеспрямованість.
- **Емоційно-мотиваційний компонент:** характер ставлення до навчання і його виразність; дієвість ставлення, сталість.

Рівні навчальних досягнень учнів з ІІІ: достатній, середній, початковий. При описі рівнів враховується прояв всіх критеріїв та показників. Наприклад [5, с. 202]:

Достатній рівень: Учень відтворює матеріал, визначений навчальною програмою. Матеріал розуміє, може виокремити головне і другорядне, пояснити. Застосовує знання, вміння й навички в аналогічних та відносно нових умовах. Здатний самостійно і правильно виконувати дії, аналогічні та відносно нові завдання. Здатний пояснити використаний спосіб виконання завдання та застосувати для розв'язання іншого. Стале, виразно-позитивне ставлення до навчання.

Приклад 2.

Предмет дослідження — самообслуговуюча діяльність дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

Критерії та показники:

- **Знання трудових дій:** повнота знань; відповідність знань віку дитини; розуміння значення самообслуговуючої діяльності.
- **Виконання дій самообслуговування:** відповідність віку; якість; послідовність; самостійність; самоконтроль.
- **Ставлення до самообслуговуючої діяльності:** бажання виконувати дії; емоції під час та після виконання дії; залежність діяльності від стимулювання.

Рівні сформованості самообслуговуючої діяльності: високий, достатній, низький, висхідний. При описі рівнів враховується прояв всіх критеріїв та показників. Наприклад:

Високий рівень: Дитина знає різні трудові дії, які відповідають самообслуговуючій діяльності в її віці; розуміє, для чого їх потрібно виконувати. Дії самообслуговування відповідають віку дитини; виконуються нею якісно, самостійно, планомірно, впевнено, послідовно; дитина вміє не лише сплану-

вати й виконати дії, а й прокоментувати їх; результат виконання дитина контролює самостійно. Наявність сформованих відповідно програми дій поєднується із бажанням дитини самостійно себе обслуговувати, допомагати іншим і одержанням від цього позитивних емоцій; у дитини відсутня потреба у зовнішньому стимулюванні й контролі.

Методи опрацювання одержаних результатів

При опрацюванні одержаних результатів (зазвичай у пункті 2.2 – Результати констатувального дослідження) необхідно не лише викласти одержані результати, а здійснити їх кількісний та якісний аналіз. Для цього використовують методи математичної статистики, за необхідності – відповідні формули, обрахунки, за якими будуть підтверджувати вірогідність дослідження. З метою більш точного представлення одержаних результатів їх опис ілюструють порівняльними таблицями, діаграмами, іншими наочними засобами.

4.3. Урахування психофізичних особливостей осіб з особливими освітніми потребами при проведенні наукових досліджень

Плануючи дослідження, розробляючи програми констатувального та формувального експериментів, дослідник має врахувати психофізичні особливості дітей з ООП та певні суб'єктивні фактори, які можуть впливати на процедуру та результати наукового пошуку. Опишемо окремі прийоми врахування загальних особливостей психофізичного розвитку респондентів з ООП під час наукового дослідження, втім наголосимо, що проявляються вони при кожному порушенні та у конкретної дитини по-різному. Тому обов'язково варто застосовувати диференційований та індивідуальний підхід до респондентів.

Особливості дітей з ООП та прийоми їх урахування в дослідженні

✓ **Соціальна дезадаптованість:** може спричинити страх дитини перед дослідженням, прояви неадекватної поведінки тощо. Потрібно налаштувати дитину, пояснити сутність завдання/гри; в окремих випадках проводити дослідження інди-

відуально; надавати дитині можливість для усамітнення; можна просити батьків (чи інших осіб, яким довіряє дитина) бути присутніми під час дослідження.

✓ **Уповільнене / обмежене / недорозвинене сприймання:** суттєво залежить від категорії порушення, адже може бути недорозвиненим/порушеним на різних рівнях — інтелектуальний, функціональний; ступенях — повний, частковий. Потребує зміни представлення завдання, наприклад, письмова форма для дітей з порушеним слухом, усна — для дітей з порушеним зором; спеціального добру наочності; зменшення кількості подразників тощо.

✓ **Недоліки розвитку моторики:** ця проблема може призводити до незграбності, уповільнення виконання дій. Тому потрібно давати додатковий час на виконання завдання; правильно організувати робоче місце для дитини; за необхідності — збільшити стимульний матеріал, з яким буде працювати дитина;

✓ **Порушення мовленнєвого розвитку:** мовлення дітей може суттєво відрізнятись за різними складовими (фонетичний, лексичний, граматичний компоненти), ступенями. Тому перед вибором методу дослідження слід дізнатися про рівень розвитку мовлення в дитини і його особливості. Наприклад, дитина може не виконати завдання не тому, що не володіє навичкою, а тому, що не розуміє мовлення дослідника. Тому лексика дослідника, побудова ним речень мають відповідати можливостям дитини. Якщо у дитини не сформоване зв'язне мовлення, то треба надати їй можливість відповідати за допомогою символів, жестів, малюнків тощо.

✓ **Недорозвиток/порушення розумової діяльності:** Ця проблема може бути властива не лише дітям з ІІІ, а й дітям з РСА, складними порушеннями чи затримкою розвитку. Тому зміст завдань, способи їх представлення, види допомоги, критерії оцінювання мають добиратися з урахуванням рівня розумової діяльності респондентів, їхніх труднощів у цій сфері. Для урахування цієї особливості варто вивчити напрацьовані в спеціальній педагогіці (корекційна психопедагогіка) та спеціальній психології (психологія осіб з інтелектуальними порушеннями, психологія ЗПР) методики.

✓ **Недостатня пізнавальна активність:** через цю особливість у дітей знижений інтерес до різного роду досліджень,

всі завдання діти можуть сприймати як додаткове навантаження. Тому респондентів слід додатково мотивувати; завдання представляти у цікавій для них формі, постійно підтримуючи пізнавальну активність.

✓ **Знижена працездатність:** діти з ООП швидко виснажуються, тому потребують зменшення обсягу експериментального матеріалу, додаткового часу, перерв для відпочинку. Дослідник має розуміти особливості темпу роботи дітей, динаміки їхньої втомлюваності і не перевантажити дітей.

✓ **Прогалини у знаннях і уявленнях про навколишній світ, міжособистісні стосунки:** такі прогалини часто обумовлюються не лише наявним порушенням дитини, а й суб'єктивними особливостями її виховання, зокрема обмеженістю стосунків родини, наданням переваги якійсь одній сфері розвитку, надмірною опікою чи відсутністю цілеспрямованого виховання. Цю особливість слід обов'язково враховувати у добір матеріалу дослідження та критеріях оцінювання; слід розмежовувати нездатність дитини виконати завдання і відсутність у неї досвіду такої роботи.

✓ **Особливості розвитку особистості:** у наукових дослідженнях необхідно враховувати ті особливості, які можуть відволікати дитину, призводити до недостовірних результатів, зокрема: невпевненість її в собі, залежність від оточуючих, низька комунікабельність, занижена або завищена самооцінка, невміння керувати власною поведінкою. Дослідник має правильно заохочувати дитину, віднайти позитивні стимули, створити комфортні для дитини умови співпраці; за необхідності — запросити батьків, вчителя чи його асистента. Не слід поспішати надавати допомогу, враховуючи схильність багатьох дітей до опіки; варто переконатися, що дитина дійсно не може виконати завдання самостійно.

Зауважимо, що всі дослідження з дітьми проводяться після налагодження комунікації з ними та створення сприятливого середовища.

Запитання для самоперевірки та контролю

1. Назвати сучасні методи педагогічних досліджень
2. Визначити методи психології, які використовуються в науково-педагогічних дослідженнях. Обґрунтувати їх необхідність.
3. Схарактеризувати методи досліджень у спеціальній педагогіці та спеціальній психології. Пояснити їх взаємозв'язок.

Завдання для самостійної роботи

1. Сформулювати підходи до визначення методології дослідження у сфері спеціальної та інклюзивної освіти (за визначеними науковими проблемами, передусім на прикладі теми свого дисертаційного дослідження).
2. Підготувати презентацію з висвітленням особливостей осіб з особливими освітніми потребами, які потребують адаптації та модифікації загальноприйнятих методів наукових досліджень.
3. На основі власного дослідження показати шляхи адаптації та диференціації психолого-педагогічних методів наукових досліджень до сфери спеціальної та інклюзивної освіти. Навести приклади.
4. Розробити зразки програм психолого-педагогічного вивчення осіб з особливими освітніми потребами відповідно до тематики власного дослідження.
5. Розробити зразки програм залучення до дослідження батьків дітей з особливими освітніми потребами.
6. Розробити вимоги щодо участі в дослідженнях педагогічного персоналу спеціальних та інклюзивних закладів.

ТЕМА 5.

ЗБІР, ОПРАЦЮВАННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ, ЯКА ЗАЛУЧАЄТЬСЯ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗАВДАНЬ ФАХІВЦЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

План

- 5.1. Науковий підхід до педагогічних явищ.
- 5.2. Зміст дослідницько-творчої діяльності фахівця спеціальної освіти.
- 5.3. Зміст наукової діяльності аспіранта спеціальності 016 Спеціальна освіта.
- 5.4. Шляхи удосконалення навчально-виховного процесу і корекційно-розвиткової роботи у закладах спеціальної та інклюзивної освіти.
- 5.5. Формування індивідуального педагогічного стилю спеціального педагога.

Основні джерела

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2004. 52 с.
2. Кучинська І.О. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2020. 292 с.
3. Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту: монографія. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2007. 304 с.
4. Миронова С.П., Чопік О.В. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. 2-ге видання, перероблене та доповнене. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 332 с.
5. Положення про дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними, науковими працівниками та здобувачами вищої освіти в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1vwOb8sJzVjHrAnrAmFADtNQWYUhJny-R/view>
6. Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти: Наказ МОН України № 552 від 12 травня 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-23#Text>

7. Положення про підготовку здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://krnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/07/polozhennia-pro-pidhotovku-zdobuvachiv-vyshchoi-osvity-stupenia-doktora-filosofii-ta-doktora-nauk-v-kamianets-podilskomu-natsionalnomu-universyteti-imeni-ivana-ohiiienka.pdf>
8. Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 016 Спеціальна освіта для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти: наказ МОН України від 01.12.2023 № 1470. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/90784/
9. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>
10. Про затвердження професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти»: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.03.2021, № 610. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-standart-na-grupu-profesij-vikladachi-zakladiv-vishoyi-osviti>
11. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2005. 239 с.

5.1. Науковий підхід до педагогічних явищ

Сучасна педагогіка базується на науковому підґрунті, яке поєднує діяльнісний, особистісний, технологічний, системно-структурний підходи до аналізу педагогічних явищ [2; 11].

Вагомим для підготовки фахівця, в тому числі й дослідника, є компетентнісний підхід, який об'єднує мотиваційну, рефлексивну, когнітивну, операційно-технологічну складові.

Науковий підхід до педагогічних явищ має бути принципом дослідницької діяльності фахівця, його позицією у педагогічній діяльності.

Науковий підхід у педагогічній діяльності передбачає такі вимоги [2; 11]:

- аналіз сучасної практики через співвідношення з соціально-історичним періодом;
- урахування у власній практичній діяльності відповідної теорії, нових наукових концепцій, стану практики загалом;
- аналіз педагогічних процесів у взаємозв'язку, взаємодії різних факторів впливу;

- вивчення педагогічних явищ з позицій не лише педагогіки, а й інших наук про людину: психологія, соціологія, філософія, анатомо-фізіологічні дисципліни, генетика та ін.;
- теоретичний аналіз явищ і суперечностей, які виникають у професійній діяльності;
- чіткість уявлень, ідей, фактів, перевірка їх достовірності;
- встановлення закономірностей і причинно-наслідкових зв'язків між явищами, діями тощо;
- системність і цілісність у педагогічній діяльності та науково-педагогічних дослідженнях.

Науковий підхід у педагогіці стосується всіх її галузей, в тому числі й спеціальної та інклюзивної освіти.

5.2. Зміст дослідницько-творчої діяльності фахівця спеціальної освіти

У професійному стандарті вчителя в переліку трудових функцій визначена інноваційна компетентність, яка передбачає, зокрема здатність застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі, використовувати інновації в професійній діяльності [9].

Компетентність фахівців є умовою досягнення успіхів у навчанні, вихованні й розвитку дітей з ООП. Педагогічному персоналу спеціальних та інклюзивних закладів належить вагома роль у підготовці учнів до самостійного життя, корекції їхніх порушень та розвитку особистості вихованців [4].

Професійна діяльність фахівців спеціальної освіти є багатокomпонентною [3; 4]. Однією з її складових є дослідницько-творча діяльність, яка передбачає творче застосування спеціальним педагогом педагогічної теорії і методичних рекомендацій; проведення дослідницької роботи [4]. Завдяки цьому розвивається індивідуальність педагога, його творчість, удосконалюється педагогічна майстерність [4].

Дослідницько-творча діяльність вимагає від фахівця володіння такими **знаннями** [3]:

- основні напрями та перспективи розвитку освіти, педагогічної науки, спеціальної педагогіки та психології;
- методи науково-педагогічного опису та аналізу педагогічних фактів, явищ, процесів;

- принципи та прийоми збирання, систематизації, узагальнення та використання інформації, проведення наукових досліджень та науково-методичної роботи зі спеціальності.

Вміння фахівця для реалізації дослідницько-творчої діяльності [3]:

- вміння збирати, опрацьовувати і використовувати педагогічну інформацію, необхідну для розв'язання професійних завдань;
- вміння здобувати нові професійно значущі знання й відомості із різних джерел;
- вміння орієнтуватись у фахових літературних джерелах, періодичних виданнях;
- вміння проводити науково-експериментальну роботу з удосконалення існуючих, пошуку та розробки нових методик (навчальних, виховних, корекційно-розвиткових), посібників, засобів корекції;
- вміння спонукати батьків до удосконалення своєї компетентності у вихованні дітей;
- вміння формувати власний стиль професійної діяльності.

5.3. Зміст наукової діяльності аспіранта спеціальності 016 Спеціальна освіта

У Стандарті вищої освіти зі спеціальності 016 Спеціальна освіта для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти вміщені вимоги до компетентностей випускника щодо наукової діяльності, з-поміж яких, зокрема є [8, с. 5-6]:

- здатність застосовувати методологію наукової діяльності та педагогічної науки;
- здатність розв'язувати комплексні проблеми у сфері спеціальної та/або інклюзивної освіти на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності;
- здатність генерувати нові ідеї, розробляти проєкти у сфері спеціальної та/або інклюзивної освіти;
- здатність до оброблення та аналізу наукової інформації з різних джерел;
- здатність виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у сфері спеціальної та/або інклюзивної освіти;

- здатність проєктувати, розробляти нові технології, методи-ки і засоби у сфері спеціальної та/або інклюзивної освіти;
- здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми до-слідницького характеру в сфері спеціальної та/або інклю-зивної освіти, забезпечувати якість виконуваних дослі-джень та дотримання права інтелектуальної власності.

Здобувачі третього (освітньо-наукового) рівня вищої ос-віти після успішного завершення навчання і захисту дисерта-ції одержують освітню кваліфікацію «Доктор філософії зі спе-ціальної освіти» та можуть працевлаштовуватися на посадах наукових і науково-педагогічних працівників у наукових уста-новах, закладах вищої освіти.

Відповідно посада науково-педагогічного працівника пе-редбачає урахування «Професійного стандарту на групу про-фесій «Викладачі закладів вищої освіти» [10]. Згідно з цим документом викладач закладу вищої освіти повинен володіти відповідними компетентностями для виконання, зокрема, та-ких трудових функцій, як [10, с. 6-7]:

- виконання дослідницьких проєктів, оприлюднення їх ре-зультатів та забезпечення захисту авторських прав;
- керівництво науковою роботою здобувачів вищої освіти;
- здійснення наукової та фахової експертизи, наукове кон-сультування осіб, підприємств, організацій.

Логічно, що наукова діяльність аспіранта має виконуватися з орієнтацією на оволодіння компетентностями, передба-ченими обома вище означеними стандартами.

Основною складовою змісту наукової діяльності аспіран-та є виконання дисертаційного дослідження в сфері спеціаль-ної та інклюзивної освіти, яке передбачає:

- ґрунтовне вивчення теоретичних джерел;
- аналіз стану проблеми в практиці;
- формулювання гіпотези власного дослідження;
- проведення констатувального та формувального експери-ментального дослідження;
- кількісний та якісний аналіз одержаних результатів, їх опис.

Наукова діяльність під час здобуття третього рівня ви-щої освіти передбачає також апробацію аспірантом результа-тів свого дослідження на засіданнях кафедри, науково-прак-

тичних конференціях, наукових семінарах, засіданнях круглих столів тощо; оприлюднення матеріалів у вигляді публікацій (тези, статті та ін.).

Аспірант має розробляти та реалізовувати проекти у сфері спеціальної та/або інклюзивної освіти. Оптимально, якщо вони будуть відповідати проблемі дисертаційного дослідження та/або колективній науковій роботі кафедри.

Аспірант також буде виконувати наукову діяльність під час науково-педагогічної практики, наприклад: вивчення наукової літератури з дисциплін, які викладатиме під час практики; підготовка та проведення засідання студентського наукового гуртка; розроблення виступу на науково-методичний семінар кафедри та ін.

5.4. Шляхи удосконалення навчально-виховного процесу і корекційно-розвиткової роботи у закладах спеціальної та інклюзивної освіти

Однією з трудових функцій в професійному стандарті вчителя є безперервний професійний розвиток, який реалізується завдяки інноваційній компетентності [9]. Водночас творчий потенціал, професійна майстерність вчителя значною мірою визначають успішність роботи закладу. Відповідно одним із вагомих шляхів удосконалення освітнього процесу та професійної діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів освіти є інноваційна діяльність.

В Положенні про порядок здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти зазначається, що шляхами підвищення якості освітнього процесу є «створення (вдосконалення) освітніх, навчальних, виховних, психолого-педагогічних та управлінських моделей, технологій проведення експерименту або реалізації проєкту» [6, с. 2]. У Положенні визначається предмет інноваційної діяльності, очікувані результати, умови здійснення, порядок проведення експерименту чи проєкту [6].

Зупинимось на описі практичних шляхів поліпшення освітньої діяльності в сфері спеціальної та інклюзивної освіти.

Шляхами удосконалення навчально-виховного процесу, корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП є застосування педагогами наукових знань, новітнього педагогічного до-

свіду у власній професійній діяльності, проектування і проведення наукових експериментів.

Позитивним є досвід укладання договорів про співпрацю між закладами дошкільної та загальної середньої освіти (в тому числі й спеціальної) та науковими установами, закладами вищої освіти (*додаток Е*). Такі договори можуть передбачати спільну наукову діяльність, в тому числі й проведення науково-прикладних досліджень. Корисним в таких договорах є те, що програму експерименту можуть розробити наукові та науково-педагогічні працівники самостійно чи спільно з педагогами; заклад буде базовим для перевірки гіпотез, апробації експериментальної програми. Така узгоджена та впорядкована спільна діяльність дійсно сприяє одержанню наукової новизни та практичної значущості науково-прикладних досліджень і, як наслідок, удосконаленню практики освіти дітей з ООП.

За результатами спільної наукової діяльності можуть видаватися навчально-методичні чи методичні посібники, рекомендації, публікуватися статті.

Заклади вищої освіти в рамках угод про співпрацю можуть здійснювати наукове консультування педагогічних працівників закладів спеціальної та інклюзивної освіти (*додаток Є*). Теми консультування можуть бути узагальненими, відповідно до діяльності закладу загалом, а можуть конкретизуватися, згідно з певною науковою проблемою, яку досліджує заклад.

Реальним шляхом співпраці є замовлення закладами спеціальної та інклюзивної освіти наукових робіт, які будуть виконувати в ЗВО здобувачі вищої освіти, в тому числі й аспіранти (*додаток Ж*). Результати досліджень виконавці доповідатимуть на засіданнях методичних об'єднань, педагогічних рад; вони будуть впроваджені в роботу закладу.

Особливо значущою є співпраця закладів дошкільної та загальної середньої освіти з науковими школами, які ґрунтовно досліджують певну проблематику.

Ще одним із шляхів удосконалення професійної діяльності педагогів є їхня участь у наукових заходах, зокрема, науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах тощо.

Окрім педагогів, які дійсно цілеспрямовано проводять наукові дослідження, можуть стати здобувачами вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня, вступивши в аспіран-

туру. Для тих, хто хоче поєднувати наукову і практичну діяльність, є заочна форма здобуття такої освіти.

Отже, удосконалення навчально-виховного процесу, корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП в закладах спеціальної та інклюзивної освіти може здійснюватися різними шляхами. Наголосимо, що всі вони містять науково-дослідну складову.

5.5. Формування індивідуального педагогічного стилю спеціального педагога

Професійна діяльність реалізується кожним виконавцем через певний комплекс індивідуальних якостей та фахових компетентностей, які формують індивідуальний педагогічний стиль. Індивідуальний стиль проявляється у вмінні реалізувати напрацьований та новітній досвід через призму власної діяльності, особистісних якостей та мотивів. Вагомою його складовою є наукова діяльність, творчість. Формування індивідуального педагогічного стилю спеціального педагога потребує постійної роботи над собою, саморозвитку.

Передусім власний стиль фахівця потребує достатнього рівня сформованості професійних компетентностей згідно з відповідним стандартом, творчих і ділових якостей. Визначальною в індивідуальному педагогічному стилі є наукова складова, завдяки якій спеціальний педагог постійно удосконалює фахові компетентності.

Вагомою якістю є професійна допитливість, зацікавлене ставлення до наукової діяльності, завдяки чому реалізується постійне слідкування за новими літературними джерелами, дослідженнями в сфері спеціальної та інклюзивної освіти, визначення проблеми власних наукових пошуків.

Завдяки ініціативності та цілеспрямованості спеціальний педагог планує свій саморозвиток, набуває нових професійних компетентностей, розробляє та апробує власні науково-прикладні дослідження.

Формування професійної індивідуальності вимагає достатнього рівня аналітико-оцінювальної діяльності, завдяки якій педагог виявляє сильні та слабкі сторони своєї роботи, порівнює її з досвідом інших фахівців, визначає нові педагогічні тенденції, інноваційні методики та можливості їх впровадження у власній діяльності.

Індивідуальний педагогічний стиль проявляється також у вмінні комунікувати з колегами, дітьми, батьками; вмінні представити та обґрунтувати власну професійну позицію, наукову новизну та практичну значущість наукових пошуків під час виконання професійних обов'язків спеціального педагога.

Отже, індивідуальний педагогічний стиль спеціального педагога залежить від комплексу якостей і компетентностей, а однією з умов його формування є наукова діяльність фахівця.

Запитання для самоперевірки та контролю

1. *Визначити місце дослідницько-творчої діяльності фахівця спеціальної освіти в його загальній професійній діяльності.*
2. *Назвати наукові галузі, необхідні аспіранту спеціальності 016 Спеціальна освіта для реалізації власної наукової діяльності.*
3. *Розкрити зміст індивідуального педагогічного стилю спеціального педагога.*
4. *Пояснити, яким чином удосконалення навчально-виховного процесу і корекційно-розвиткової роботи у закладах спеціальної та інклюзивної освіти залежить від наукової та проєктної діяльності.*

Завдання для самостійної роботи

1. *На основі професіограми оцінити власний рівень дослідницько-творчої діяльності як майбутнього фахівця спеціальної освіти та скласти програму саморозвитку.*
2. *Визначити зміст наукової діяльності аспіранта спеціальності 016 Спеціальна освіта.*
3. *Сформулювати кілька гіпотез до теми своєї дисертації.*
4. *Запропонувати теми щодо проєктування і проведення наукових досліджень в закладах спеціальної та інклюзивної освіти. Сформулювати гіпотези до цих тем і проєктів.*
5. *Підготувати презентацію з корисними інтернет-ресурсами, відомостями про наукові установи, де фахівці спеціальної освіти можуть ознайомитися з актуальною науковою інформацією в сфері спеціальної та інклюзивної освіти.*
6. *На основі інтернет-джерел знайти наукові проєкти з проблем спеціальної та інклюзивної освіти (як ті, які виконуються науковими колективами, так і конкурсні пропозиції).*

ТЕМА 6.

РОБОТА ІЗ СПЕЦІАЛЬНОЮ ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ, ПЕРІОДИКОЮ, НАУКОВИМИ ПУБЛІКАЦІЯМИ ІЗ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

План

6.1. Робота з нормативними документами в галузі освіти, професійно значущими літературними джерелами, періодичними виданнями з спеціальної педагогіки та спеціальної психології.

6.2. Оформлення бібліографії.

Основні джерела

1. Бібліографічний опис документів відповідно до ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, запровадженого в дію в Україні 01.07.2007: метод. рек. / Наук. б-ка Харків. нац. ун-ту міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова; [уклад.: В.О. Статкус, Н.Б. Давидова]. 5-те вид., перероб. і допов. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2021. 28 с.
2. Виконання та захист курсових і дипломних робіт студентами спеціальності 016 Спеціальна освіта: навчально-методичний посібник / [кол. авторів; за заг. ред. С.А. Михальської]. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 120 с.
3. Наказ МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#n13> Національний стандарт України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>
4. Перелік наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук, кандидата наук та ступеня доктора філософії. URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/nauka/atestaciya-kadriv-vishoyi-kvalifikaciyi/naukovi-fahovi-vidannya>

6.1. Робота з нормативними документами в галузі освіти, професійно значущими літературними джерелами, періодичними виданнями з спеціальної педагогіки та спеціальної психології

Для успішного написання дисертації потрібно здійснювати пошук необхідної інформації. Передусім дослідник має опрацювати нормативні джерела, які стосуються проблеми наукового пошуку. Документи, які стосуються освіти, слід читати на офіційних порталах Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України.

При вивченні наукових праць з обраного напрямку дослідження аспіранти можуть використовувати монографії, наукові статті, дисертації, тези доповідей тощо.

Щоб знайти наукові публікації певного автора можна скористатись пошуковою системою вільного доступу **Google Scholar** або **Google Академія** (<https://scholar.google.com/citations?user=2m-MowMAAAAJ&hl=uk&oi=ao>) чи здійснити пошук профілю вченого за місцем його роботи на сайті закладу (наприклад, <https://kaf-korped.kpnu.edu.ua/sklad-kafedry/mykhalska-svitlana-anatoliivna/>).

Формування списку літературних джерел для написання наукових робіт передусім передбачає використання авторитетних наукових (фахових видань категорії «А» і «Б») та науково-методичних видань.

Для прикладу нижче розмістимо назви деяких наукових фахових видань та покликання на них, а з повним переліком можна ознайомитись за покликанням <https://mon.gov.ua/ua/nauka/nauka/atestaciya-kadriv-vishoyi-kvalifikaciyi/naukovi-fahovi-vidannya>.

До фахових наукових видань України категорії «А», де можна публікувати статті за спеціальністю 016 Спеціальна освіта належать, зокрема:

✓ Міжнародний рецензований електронний журнал «**Інформаційні технології та засоби навчання**» (<https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt>).

✓ Журнал «**Здоров'я. Спорт. Реабілітація**» (<https://hsr-journal.com/index.php/journal>).

До фахових наукових видань України категорії «Б», де можна публікувати статті за спеціальністю 016 Спеціальна освіта відносяться, наприклад:

- ✓ Збірник наукових праць «**Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)**» (<https://aqce.com.ua/>).
- ✓ Журнал «**Особлива дитина: навчання і виховання**» (https://ojs.csnukr.in.ua/index.php/Exceptional_child).
- ✓ Журнал «**Inclusion and Diversity**» (<https://journals.spu.sumy.ua/index.php/inclusion>).
- ✓ Журнал «**Інноваційна педагогіка**» (<http://www.innovpedagogy.od.ua/>).

Для пошуку літератури в мережі Інтернет рекомендовано використовувати сайти бібліотек (*наприклад*, <http://www.pbuv.gov.ua/>), репозитарії (*наприклад*, <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/>). Слід уникати неперевіраних сайтів; не використовувати статті, що не містять авторів та вихідних відомостей публікацій.

Для складання бібліографії з теми наукової роботи здобувач використовує наявні в бібліотеках різні види каталогів [2]:

- систематичні (назви творів розташовані за галузями знань);
- алфавітні (розташовані в алфавітному порядку прізвищ авторів);
- предметні (містять назви творів з конкретних проблем і спеціальностей);
- бібліографічні довідникові видання (покажчики з окремих тем і розділів);
- виноски і посилання в підручниках, монографіях, словниках тощо.

Складений здобувачем список джерел погоджується із науковим керівником, який допомагає визначити послідовність оволодіння ним. Керуючись складеним списком, здобувач приступає до вивчення літературних джерел. Читаючи літературу, необхідно занотовувати значущу інформацію, що згодом дасть можливість використовувати цей матеріал при написанні наукової роботи.

В загальний список літературних джерел слід включити основну літературу з досліджуваної теми. Для дисертації список джерел повинен налічувати не менше 150 позицій.

У списку літератури мають бути як вітчизняні, так і закордонні наукові публікації (крім російських та білоруських). Також в переліку джерел мають бути джерела, різні за характером, зокрема: монографії, підручники, посібники, статті,

дисертації, автореферати, тези та ін. Зазначимо, що джерела в списку вказуються мовою оригіналу. Не допускаються посилання на неопубліковані роботи. В деяких країнах, наприклад, США, в посиланнях наукових робіт можна зустріти термін «To be published» (буде опубліковано). За діючими в Україні стандартами такі посилання не допускаються [2].

Забороняється внесення до списку джерел та цитування джерел, опублікованих мовою держави-агресора (російською) та джерел іншими мовами, якщо вони опубліковані та територія росії і білорусі.

6.2. Оформлення бібліографії

Бібліографічний опис — це наведена за певними правилами сукупність відомостей про документ (матеріал), призначена для його ідентифікації. Бібліографічний опис допомагає зорієнтуватися під час пошуку інформації, відображаючи стисло характеристику документа: відомості про автора, назву, місце і рік видання тощо [1, с. 6].

Бібліографічний опис списку використаних джерел у дисертації може оформлятися здобувачем наукового ступеня за його вибором з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» [4] або одним зі стилів, віднесених до рекомендованого переліку стилів оформлення списку наукових публікацій [3]:

1. MLA (Modern Language Association) style.
2. APA (American Psychological Association) style.
3. Chicago / Turabian style.
4. Harvard style.
5. ACS (American Chemical Society) style.
6. AIP (American Institute of Physics) style.
7. IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers) style.
8. Vancouver style.
9. OSCOLA.
10. APS (American Physics Society) style.
11. Springer MathPhys Style.

Бібліографічний опис використаного джерела може обмежуватися обов'язковою інформацією, необхідною для однозначної ідентифікації цього джерела [3].

Бібліографічні відомості наводять в списку у тому вигляді, в якому вони наведені в джерелі інформації. Мова бібліографічного опису відповідає мові вихідних відомостей документа.

В наукових роботах частіше використовується алфавітна побудова списку опрацьованої літератури, при якій бібліографічні описи розташовуються за алфавітом авторів та заголовків робіт (якщо автора не вказано, або авторів більше трьох). Відомості про джерела нумеруються арабськими цифрами. Номер ставиться перед бібліографічним записом і відокремлюється від нього крапкою. Сторінки списку, як і інші сторінки тексту, нумеруються. Нумерація наскрізна, продовжує нумерацію сторінок тексту.

Зразки оформлення різних видів літературних джерел, електронних ресурсів представлені у *додатку 3*.

Здобувач має правильно оформляти посилання та цитування у своїй науковій роботі, дотримуючись принципів академічної доброчесності. Посилання робиться при цитуванні автора, запозиченні положень, таблиць, перефразуванні тексту, тощо. Важливо робити посилання на першоджерело, тому вивчаючи наукову літературу необхідно уважно знайомитись із публікаціями і перевіряти всі посилання.

Так, цитуючи автора необхідно текст цитати взяти в лапки, а після цитати в квадратних дужках зазначити першоджерело і номер сторінки звідки взята цитата (*рис. 6.1*).

І. Іваненко зазначав: «Особливості психологічного супроводу осіб, які мають порушення ...» [2, с. 92].

Рис. 6.1. Цитування джерела

При описі ідеї автора, результатів його дослідження посилання на наукові літературні джерела в тексті наводять у квадратних дужках. В тексті це розміщують так, як на *рис. 6.2*. та/або *6.3*.

П. Петренко, С. Сидоренко та ін. описали умови організації освітнього середовища в закладі інклюзивної освіти [21; 34; 38; 122].

Рис. 6.2. Покликання в тексті на використане джерело

М. Мазур визначив етапи надання педагогічної допомоги особам з складними порушеннями розвитку [57, с. 28]:

- ;
-

Рис. 6.3. Покликання в тексті на використане джерело

Цифри в дужках відповідають порядковому номеру джерела в списку використаної літератури.

Запитання для самоперевірки та контролю

1. Окреслити шляхи пошуку нормативних документів в галузі освіти, професійно значущих літературних джерел, періодичних видань з спеціальної педагогіки та спеціальної психології.
2. Пояснити доцільність вимог до оформлення бібліографії.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати перелік фахових періодичних видань категорії Б за спеціальністю 016 Спеціальна освіта (у вигляді таблиці).

№	Назва видання	Засновник видання	Спеціальності	Покликання на сайт	Номер в реєстрі фахових видань

2. Підготувати перелік видань за спеціальністю 016 Спеціальна освіта та дотичних міждисциплінарних наук, які належать до міжнародних наукометричних баз Scopus, Web of Science.
3. Підібрати науково значущі джерела в мережі Інтернет відповідно до I розділу з теми своєї дисертації. Оформити списком.
4. Підготувати рецензію на статтю за спеціальністю.
5. Підготувати анотацію на статтю за спеціальністю.
6. Підготувати презентацію з прикладами оформлення різних видів бібліографічних джерел за сучасними вимогами.
7. Розробити правила користування мережею Інтернет при роботі з різними сайтами, актуальні для науковців.

ТЕМА 7.

ПІДГОТОВКА І ПОДАННЯ ДО ДРУКУ ВИСТУПІВ, ДОПОВІДЕЙ, ТЕЗ, СТАТЕЙ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В СФЕРІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

План

- 7.1. Поняття наукових публікацій, їх функції, основні види, вимоги до наукових публікацій.
- 7.2. Поняття та принципи академічної доброчесності.
- 7.3. Методика підготовки та оформлення публікації.
- 7.4. Наукові конференції, семінари, круглі столи з проблем спеціальної та інклюзивної освіти.
- 7.5. Підготовка доповіді, повідомлення.

Основні джерела

1. Білецький В.С. Методологія наукових досліджень технічних об'єктів та їх оптимізація: навчальний посібник / Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Київ: ФОП Халіков Р.Х., 2023. 115 с.
2. Кодекс академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1b6Zat62rNGKFdzXyA55lgAs9ZGJElc1d/view>
3. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник. Полтава: Оріяна, 2012. 183 с.
4. Методичні рекомендації до виконання та захисту магістерської роботи для студентів інституту філології та масових комунікацій / уклад. Н.В. Барна. Київ: Університет «Україна», 2018. 30 с.
5. Методичні рекомендації з перевірки курсових, дипломних/кваліфікаційних робіт (проектів), дисертацій здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка на рівень унікальності (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1bf2mkYRUQQmB24VNfYtSkiEOz-3-TpYf/view>
6. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / А.Є. Конверський [та ін.]; ред. А.Є. Конверський. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 114 с.

7. Положення про врегулювання конфліктних ситуацій у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. URL: <https://drive.google.com/file/d/1x9fQX5YFxfZITVLbx69aGGQrHuFXVVPc/view>
8. Положення про дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними, науковими працівниками та здобувачами вищої освіти в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1vwOb8sJzVjHrAnrAmFADtNQWYUjny-R/view>
9. Порядок перевірки рукописів монографій, підручників, навчальних посібників на рівень унікальності. URL: https://drive.google.com/file/d/1voEGN630JNFCHX566GWqrLpP_68J9MuC/view
10. Постанова Президії Вищої атестаційної комісії України від 15.01.2003 р. № 7-05/1 «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v05_1330-03#Text
11. Про вищу освіту: закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
12. Про освіту: закон України. URL: <https://zakon.help/law/2145-VIII>
13. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2003. 184 с.
14. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник для студентів вищих навч. закладів. Харків: ХДАК, 1998. 277 с.
15. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/>

7.1. Поняття наукових публікацій, їх функції, основні види, вимоги до наукових публікацій

Н.М. Краус [3], вивчаючи наукові публікації, визначила їх поняття, функції, основні види, опис яких коротко представимо далі.

Наукова публікація (в перекладі з латинського — *publicato* — оголошую всенародно, оприлюднюю) — це доведення інформації до громадськості за допомогою преси, радіомовлення, телебачення; розміщення в різних виданнях (газетах, книгах, підручниках) [3, с. 134].

До головних функцій публікацій Н.М. Краус відносить [3, с. 134]:

- оприлюднення результатів наукової роботи;

- сприяння встановленню пріоритету автора в аналогічних за змістом наукових статтях;
- свідчення про особистий внесок дослідника в розробку наукової проблеми;
- підтвердження достовірності основних результатів і висновків наукової роботи, її новизни та наукового рівня, оскільки після виходу в світ публікація стає об'єктом вивчення й оцінки широкою науковою громадськістю;
- підтвердження факту апробації та впровадження результатів і висновків дисертації;
- відображення основного змісту, наукового рівня та новизни дослідження;
- забезпечення первинною науковою інформацією суспільства, повідомлення про появу нового наукового знання, передача його у загальне користування.

Особливого значення набувають наукові публікації, що вийшли друком у формі видань. Науковим вважається видання результатів теоретичних або емпіричних досліджень, а також підготовлених науковцями до публікації пам'яток культури, історичних документів, літературних текстів. Воно призначене для фахівців відповідної галузі та наукової роботи [3].

Наукові видання Г.С. Цехмістрова поділяє на дві групи [13]:

- науково-дослідні;
- джерелознавчі.

До науково-дослідних належать:

- монографія;
- науковий реферат (автореферат);
- інформативний реферат — коротке письмове викладення однієї наукової праці, що стисло висвітлює її зміст. Він акцентує увагу на нових повідомленнях;
- тези доповідей;
- збірники наукових праць.

До другої групи наукових видань належать: джерелознавчі видання або наукові документальні видання, які містять пам'ятки культури та історичні документи, що пройшли текстологічне опрацювання, мають коментарі, вступи, статті, допоміжні покажчики тощо [13].

Монографія — це наукова праця у вигляді книги, яка містить повне або поглиблене дослідження однієї проблеми чи теми, що належить одному або кільком авторам [14, с. 107].

Н.М. Краус виділяє відмінності між дисертацією та монографією [3, с. 138]:

- Дисертація передбачає виклад наукових результатів і висновків, автором яких є особисто пошукач. Монографія — це виклад результатів, ідей, концепцій, які належать як здобувачу, так і іншим авторам.
- Дисертація містить нові наукові результати, висновки, факти, а монографія може викладати як нові результати, так і методичні, технологічні рішення, вже відомі факти.
- Дисертація має визначену структуру й правила оформлення, яких необхідно обов'язково дотримуватись. Монографія не має таких чітких вимог.

Н.М. Краус описуючи структуру наукової монографії, основними елементами визначає: титульний аркуш, анотація, перелік умовних скорочень (за необхідності), вступ або передмова, основна частина, висновки або післямова, література, допоміжні покажчики, додатки, зміст [3, с. 138]. Її обсяг має становити не менше 6 авторських аркушів, а у випадку монографій, що висвітлюють результати дисертаційних досліджень, відповідно більше.

Титульний аркуш містить повну назву установи (закладу), де виконано роботу, прізвище, ім'я, по батькові автора, назву роботи, місто і рік. Назва монографії має бути інформативною (розкривати зміст книги, основні ідеї, новизну), чіткою (відбивати предмет і об'єкт дослідження, відмінність даної роботи від аналогічних), стислою (до семи-восьми слів). Саме за назвою монографії здійснюється її класифікація за УДК і ББК та внесення в систематичний або предметний каталоги.

На звороті титульного аркуша монографії вказують відомості щодо її рекомендації вченою радою до опублікування, а також зазначають прізвища, вчені ступені, звання і посади рецензентів. Після бібліографічного опису обов'язково розміщують анотацію — стислу характеристику змісту видання, призначення, його форми та інші особливості, її обсяг становить приблизно 500 знаків (70 слів). Текст анотації має бути лаконічним, доступним і правильно сприйматися читачами.

Умовні скорочення подаються перед вступом тоді, коли автор вживає маловідомі скорочення, що повторюються в тексті.

У вступі або передмові розкривається значення проблеми, її актуальність, мета і завдання, поставлені автором при

написанні роботи, огляд основних публікацій з теми, перелік використаних джерел, організацій та осіб, що сприяли виконанню роботи, її читачька адреса тощо.

Основна частина монографії залежить від змісту й структури наукової роботи. Вона складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. У логічній послідовності викладаються основні наукові дослідження, ідеї, концепції, експериментальні відомості, наукові факти та висновки. Вимоги до посилань, ілюстрацій, таблиць у цілому збігаються з відповідними вимогами до дисертацій.

У висновках або післямові узагальнюються найсуттєвіші положення наукового дослідження, підводяться основні підсумки, доводиться достовірність та обґрунтованість нових наукових положень, визначаються проблеми, які потребують подальшого дослідження.

Література (список використаних джерел) розміщується після всього тексту. Залежно від характеру роботи розрізняється й принцип розміщення літератури у списку. Архівні документи у списку наводять після друкованих матеріалів.

У наукових монографіях інколи подають допоміжні покажчики, які полегшують роботу з монографією: іменні, тематичні, предметні, хронологічні тощо.

У додатках розміщують матеріали, які доповнюють та ілюструють основний текст: копії документів, таблиці, математичні розрахунки, формули, графіки, глосарій тощо.

Зміст розміщують на початку або в кінці монографії. У ньому наводяться найменування розділів і підрозділів та номери їхніх початкових сторінок, що допомагає отримати повне уявлення про зміст і структуру видання.

Наукова стаття — один із основних видів наукової роботи. Вона містить виклад проміжних або кінцевих результатів наукового дослідження, висвітлює конкретне окреме питання за темою наукового дослідження, фіксує науковий пріоритет автора, робить її матеріал надбанням фахівців [14].

Наукова стаття повинна відповідати вимогам п. 3 Постанови Президії Вищої атестаційної комісії України від 15.01.2003 р. № 7-05/1 «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» і, містити визначені структурні елементи, які наводимо нижче [10]:

Структурні елементи статті

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- формулювання цілей статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Наукова стаття подається до редакції в завершеному вигляді відповідно до вимог, які публікуються в окремих номерах журналів або збірниках у вигляді пам'ятки авторам. Оптимальний обсяг наукової статті — 6-12 повних сторінок (0,5-0,7 авт. арк.).

Рукопис статті, зазвичай, має містити повну назву роботи, прізвище та ініціали автора, анотацію (на окремій сторінці), список використаних джерел. Стаття має просту структуру; поділ її тексту на розділи і підрозділи зазвичай не здійснюється (якщо це не передбачено вимогами видання) [3].

Н.М. Краус уточнює *структурні елементи тексту* так [3, с. 141]:

1. **Вступ** — постановка наукової проблеми, її актуальність, зв'язок з найважливішими завданнями, що постають перед Україною, значення для розвитку певної галузі науки або практичної діяльності (1 абзац або 5-10 рядків);

2. **Основні дослідження і публікації** (останні за часом), на які спирається автор; сучасні погляди на проблему; труднощі при розробці цього питання, виділення невирішених питань у межах загальної проблеми, котрим присвячена стаття (0,5-1 сторінки друкованого тексту через 1,5 інтервали);

3. **Формулювання мети статті** (постановка завдання) — висловлюється головна ідея даної публікації, яка суттєво відрізняється від сучасних уявлень про проблему, доповнює або поглиблює вже відомі підходи; звертається увага на введення до наукового обігу нових фактів, висновків, рекомендацій, закономірностей або уточнення відомих раніше, але недостатньо вивчених.

Мета статті формулюється відповідно до постановки наукової проблеми та огляду основних публікацій з теми (1 короткий абзац, але не більше 5-10 рядків).

4. **Виклад змісту власного дослідження** — основна частина статті. В ній висвітлюються основні положення і результати наукового дослідження, особисті ідеї, думки, отримані наукові факти, виявлені закономірності, зв'язки, тенденції, програма експерименту, методика отримання та аналіз фактичного матеріалу, особистий внесок автора в досягнення і реалізацію основних висновків тощо (від 5 сторінок, якщо обсяг статті 10 сторінок).

5. **Висновок**, в якому формулюється основний підсумок публікації автора, зміст висновків і рекомендацій, їх значення для теорії і практики, суспільна значущість; коротко накреслюються перспективи подальших розвідок з теми (1/3 сторінки).

6. **Бібліографічний список** цитованої літератури, в якому вміщені бібліографічні описи тих джерел і літератури, на які є посилання у тексті статті.

Зазвичай ці структурні елементи виділяються в тексті статті жирним кольором.

Вимоги до статей, які подаються в закордонні журнали, можуть бути іншими. Найчастіше видання, які відносяться до міжнародних наукометричних баз Scopus, Web of Science, пропонують виділяти такі структурні елементи:

- **Abstract** (анотація);
- **Keywords** (ключові слова);
- **Introduction** (вступ);
- **Research methods** (методи дослідження);
- **Results** (опис результатів);
- **Conclusions** (висновки);
- **References** (література).

Тези (положення, твердження) — це коротко, точно, послідовно сформульовані ідеї, думки, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці [3, с. 142].

Тези доповіді — це опубліковані матеріали наукової конференції (з'їзду, симпозіуму), що містять виклад основних аспектів наукової доповіді.

Обсяг тез може бути в межах 2-3 сторінок друкованого тексту через 1-1,5 інтервали (згідно з вимогами оргкомітету).

Алгоритм тези можна подати так: теза — обґрунтування — доказ — аргумент — результат — перспектива.

Послідовність викладу змісту тез може бути наступна:

- актуальність, проблеми;
- стан розробки проблеми в науці і практиці;
- основна ідея, положення, висновки дослідження;
- основні результати та їх практичне значення
- короткий висновок [6].

7.2. Поняття та принципи академічної доброчесності

Академічна доброчесність — це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень (відповідно до ч. 1 статті 42 Закону України «Про освіту») [12].

Відповідно до п. 3 статті 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає [12]:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

У п. 4 статті 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» визначені **види порушень академічної доброчесності** [12]:

- академічний плагіат — оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (твор-

чості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

- самоплагіат — оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;
- фабрикація — вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
- фальсифікація — свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;
- списування — виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;
- обман — надання звідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;
- хабарництво — надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;
- необ'єктивне оцінювання — свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти;
- надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги чи створення перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання;
- вплив у будь-якій формі (прохання, умовляння, вказівка, погроза, примушування тощо) на педагогічного (науково-педагогічного) працівника з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання.

За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої **академічної відповідальності** (відповідно до п. 5 статті 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту») [12]:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);

- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;
- відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту);
- позбавлення академічної стипендії;
- позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

Відповідно до п. 8 статті 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту») порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності визначається уповноваженим колегіальним органом управління закладу освіти з урахуванням вимог Закону України «Про освіту» [12] та спеціальних законів.

Кожна особа, стосовно якої порушено питання про порушення нею академічної доброчесності, має такі **права**:

- ознайомлюватися з усіма матеріалами перевірки щодо встановлення факту порушення академічної доброчесності, подавати до них зауваження;
- особисто або через представника надавати усні та письмові пояснення або відмовитися від надання будь-яких пояснень, брати участь у дослідженні доказів порушення академічної доброчесності;
- знати про дату, час і місце та бути присутньою під час розгляду питання про встановлення факту порушення академічної доброчесності та притягнення її до академічної відповідальності;
- оскаржити рішення про притягнення до академічної відповідальності до органу, уповноваженого розглядати апеляції, або до суду [8; 12].

В Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка загальноприйняті моральні принципи та правила етичної поведінки учасників освітнього процесу під час навчання, провадження наукової діяльності визначаються низкою документів, зокрема Кодексом академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Положенням про врегулювання конфліктних ситуацій в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка [2; 7]. Кодекс регламентує процедуру розгляду порушень академічної доброчесності. В Кам'янець-Подільському національному університеті

імені Івана Огієнка діє комісія з академічної доброчесності як колегіальний орган, який здійснює загальний моніторинг та контроль за дотриманням Кодексу академічної доброчесності в ЗВО [2]. Будь який учасник освітнього процесу може звертатися до комісії в разі виявлення певних порушень або для захисту своїх академічних прав.

Відповідно до ч. 6 статті 6 «Атестація здобувачів вищої освіти» Закону України «Про вищу освіту» [12] до захисту допускається дисертація, виконана здобувачем ступеня доктора філософії самостійно. Відповідно до п. 6 статті 6 «Атестація здобувачів вищої освіти» Закону України «Про вищу освіту» [11] у разі встановлення відповідно до законодавства у кваліфікаційній роботі здобувача ступеня доктора філософії фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації та/або порушення встановленої законодавством процедури захисту дисертації рішення разової спеціалізованої вченої ради про присудження ступеня доктора філософії скасовується закладом вищої освіти чи науковою установою, в якому (якій) вона була утворена, або Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Якщо у захищеній здобувачем ступеня доктора філософії дисертації встановлено відповідно до законодавства факти академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації, його науковий керівник позбавляється права участі у підготовці та атестації здобувачів ступеня доктора філософії строком на два роки, голова та члени разової спеціалізованої вченої ради, в якій відбувся захист цієї дисертації, та офіційні опоненти, які надали позитивні висновки на дисертацію, позбавляються права участі в атестації здобувачів ступеня доктора філософії строком на два роки, а заклад вищої освіти чи наукова установа позбавляється права утворювати разову спеціалізовану вчену раду за відповідною спеціальністю строком на один рік, крім випадку скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладом вищої освіти чи науковою установою [8; 11].

Процедура перевірки наукових праць на унікальність в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка регламентується «Порядком перевірки рукописів монографій, підручників, навчальних посібників на рівень унікальності», «Методичними рекомендації з перевірки курсових, дипломних/кваліфікаційних робіт (проектів), дисер-

тацій здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка на рівень унікальності (нова редакція)» [5; 9]. Коротко викладемо **основні ви-моги до перевірки дисертацій** на унікальність:

✓ перевірку на рівень унікальності дисертації здійснює відповідальна особа в університеті до публічної презентації здобувачем наукових результатів дисертації;

✓ для оцінки унікальності дисертації використовується така орієнтовна шкала (% до загального обсягу матеріалу):

- 90-100% — висока унікальність: роботу допускають до захисту або (та) опублікування;
- 70-89% — середня унікальність: робота потребує аналізу експертів, та може бути допущена до захисту або (та) опублікування;
- 51-69% — низька унікальність: робота потребує суттєвого доопрацювання та повторної перевірки;
- 50% і нижче — низька унікальність: роботу відхиляють без права подальшого розгляду.

Перевірка матеріалів дисертації є обов'язковою. Довідка про перевірку надається кафедрі перед презентацією здобувачем дослідної пропозиції.

7.3. Методика підготовки та оформлення публікації

Під час навчання в аспірантурі здобувачі освіти третього (освітньо-наукового) рівня планують публікації: статті у фахових виданнях, апробаційні — у збірниках тез конференцій та інших виданнях. Публікації готують на підставі матеріалів дисертаційного дослідження до кожного розділу, тобто аспірант має послідовно оприлюднювати матеріали дослідження в журналах і збірниках. Тому доцільно спочатку готувати матеріали, а тоді планувати публікації до розділів і підрозділів.

Аспірант має узгодити публікації з науковим керівником. Якщо певний елемент проблеми досліджувався спільно, то і публікація має бути у співавторстві.

Автор має визначити мету публікації та відповідний до неї обсяг. Текст публікації не має бути точною копією тексту дисертації. Його слід опрацювати, скоротити або узагальнити. Якщо у статті будуть представлені результати практично-

го дослідження, то текст необхідно ілюструвати діаграмами / схемами / таблицями, які слід описати.

Вагому увагу слід приділити і оформленню публікації, зокрема:

- перед набором тексту формувати файл відповідно до вимог журналу / збірника (правильно виставити параметри сторінки, інтервал, абзацний відступ, шрифт і кегль);
- дотримуватися актуальної структури статті (розміщення УДК, ППП автора, ORCID ID; назва; анотації; ключові слова; власне структура тексту; бібліографія);
- оформити бібліографію згідно з сучасними вимогами;
- правильно вказати в тексті покликання на використані джерела, цитування;
- таблиці, рисунки виконувати згідно з вимогами журналу / збірника;
- не залишати незаповнених сторінок (статті й тези повинні подаватися повними сторінками).

Статті у фахових виданнях проходять рецензування членами редакційної колегії, перевірку на академічну доброчесність. Після рецензування автору повідомляють про рішення щодо публікації. Зокрема, стаття може бути відправлена на доопрацювання, внесення незначних правок. Якщо матеріал статті не відповідає вимогам або тематиці збірника, виявиться неактуальним чи недоброчесним, то автору відмовляють у публікації.

Оплата публікації, зазвичай, здійснюється після рішення про прийняття матеріалів до друку.

7.4. Наукові конференції, семінари, круглі столи з проблем спеціальної та інклюзивної освіти

Проаналізувавши Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», нормативні документи Міністерства освіти і науки України, з питання наукових заходів, коротко їх схарактеризуємо.

До наукових заходів відносяться: конгреси, конференції, семінари, круглі столи, з'їзди, симпозіуми та ін.

Під **конференцією** розуміють збори, наради представників наукових, громадських та інших організацій для обговорення і розв'язання певних питань [1].

Наукові конференції можуть бути міжнародними, всеукраїнськими, регіональними та ін.

У складі співорганізаторів *міжнародної конференції* має бути не менше п'яти країн-учасниць, а загальна кількість учасників – понад 100 осіб. Мовами конференцій, які проводяться в Україні, визначаються українська, англійська та/або інші мови країн-партнерів.

Наведемо приклади *Міжнародних науково-практичних конференцій* з проблем спеціальної та інклюзивної освіти, які проводяться в Україні:

✓ Міжнародна науково-практична конференція «Спеціальна освіта: проблеми та перспективи» (м. Кам'янець-Подільський).

✓ Міжнародна науково-практична конференція «Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі (м. Суми).

Всеукраїнська конференція проводиться спільно вітчизняними закладами вищої освіти (не менше трьох закладів). Кількість учасників конференції – 100 осіб і більше.

Наведемо приклади *Всеукраїнських науково-практичних конференцій* з проблем спеціальної та інклюзивної освіти:

✓ Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Психолого-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти» (м. Кам'янець-Подільський).

✓ Всеукраїнська науково-практична конференція «Становлення особистості в умовах сучасного розвитку суспільства: соціально-педагогічний, психологічний, корекційний і медичний аспекти» (м. Полтава).

✓ Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні теоретичні й прикладні контексти спеціальної та інклюзивної освіти» (м. Луцьк).

✓ Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти» (м. Харків).

До *регіональної конференції* можна віднести звітну конференцію закладу вищої освіти, до якої залучають місцеві заклади і установи.

Програма конференції зазвичай складається з пленарного та секційних засідань. На пленарному засіданні виступають провідні науковці в сфері спеціальної освіти з фундаментальними доповідями. Під час роботи секційних засідань розглядаються вузькі питання залежно від напрямів роботи секцій; презентуються результати досліджень науковими, науково-педагогічними, педагогічними працівниками, аспірантами, дослідниками-практиками; відбувається обговорення виступів та обмін досвідом.

З'їзди, конгреси, виставки, ярмарки, фестивалі є найбільш високою і представницькою формою спілкування, вони набувають національного або міжнародного характеру. Тут відпрацьовується стратегія певної галузі науки і економіки, здійснюється обмін досвідом та науковими напрацюваннями фахівців, забезпечується координація наукових досліджень в широких просторах межах світової спільноти [3, с. 152].

Конгрес — це з'їзд або нарада з широким представництвом переважно міжнародного характеру [1].

Наприклад, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України щороку проводить Міжнародний конгрес зі спеціальної педагогіки та психології, в якому беруть участь провідні українські та зарубіжні вчені.

Симпозіум — це захід, коли фахівці з конкретної теми, зустрічаються, щоб обговорити вагому наукову проблему [15].

Науковий семінар є специфічною формою колективного обговорення наукових проблем, яка забезпечує умови для розвитку мислення через дискусію [1]. Керує науковим семінаром провідний вчений, який активно і плідно працює в галузі науки.

Традиційно для розгляду учасників наукового семінару передбачають одну або кілька доповідей, для чого заздалегідь призначають доповідачів. У процесі обговорення доповіді доцільно призначати двох опонентів з учасників семінару. Опоненти попередньо ознайомлюються з доповіддю, вивчають літературу за темою доповіді, дають розгорнуту аргументовану оцінку при обговоренні.

Наведемо приклади тем наукового семінару:

- Спеціальна освіта: історія, сучасність, перспективи.
- Інклюзивна освіта: переваги та проблеми.
- Інноваційні технології в освіті дітей з інтелектуальними порушеннями.

Круглий стіл — це дискусія або зустріч, де люди зустрічаються та спілкуються на рівних [13]. В процесі обговорення виробляються спільні рішення, стратегії, рекомендації щодо розв'язання певної проблеми. Позитивним є залучення до засідань круглих столів фахівців-практиків.

Наведемо приклади тем круглих столів:

- Шляхи руйнування стереотипів щодо осіб з ООП.
- Труднощі дистанційного навчання дітей з складними порушеннями розвитку.
- Форми партнерської взаємодії фахівців та батьків дітей раннього віку з порушеннями розвитку.

Колоквіум — це форма колективних зустрічей, де, зазвичай, відбувається обмін думками вчених різних напрямів; форма невимушеної дискусії, але де є офіційні доповідачі [3, с. 152].

7.5. Підготовка доповіді, повідомлення

Наукова доповідь — це публічно виголошене повідомлення, розгорнутий виклад певної наукової проблеми (теми, питання), одна із форм оприлюднення результатів наукової роботи [6].

А.Є. Конверський пропонує два способи написання доповіді [6]:

1. Дослідник готує спочатку тези свого виступу і на основі їх пише доповідь на семінар чи конференцію, редагує і готує до опублікування у науковому збірнику як доповідь чи статтю.

2. Дослідник пише доповідь, а потім у скороченому вигляді знайомить з нею аудиторію.

Під час доповіді, для кращого її сприйняття, доречно демонструвати презентацію.

Окреслимо **загальні вимоги до презентації**:

- У оформленні слайдів варто дотримуватись єдиного стилю.
- Використовувати одну кольорову гаму не лише на одному слайді, а й у всій презентації.
- Обираючи шрифт тексту краще використовувати шрифт Arial.
- Розмір шрифту має бути зрозумілим для перегляду (орієнтовно від 26 до 40 pt).

- На титульному слайді розміщується тема презентації та інформація про автора (прізвище, ім'я, посада).
- Другий слайд містить мету, завдання.
- Наступні слайди передбачають висвітлення основної інформації.
- Інформацію на слайді розміщувати структуровано, не нагромаджуючи її: на одному слайді лише одне визначення / основні положення (6-8 рядків) / діаграма / схема / тощо.
- Відомості у вигляді таблиць представляти лише у виняткових випадках, якщо інформацію не можна представити по-іншому.
- Кількість слайдів має бути оптимальною, відповідно до часу заявленої доповіді.
- Не слід на слайді вміщувати подяку за увагу; це, за потреби, оголошується усно. Краще завершити певною підсумковою ідеєю / тезою відповідно до теми доповіді.

До поширених помилок в презентації можна віднести:

- Забагато тексту на слайді, відсутність його структурованості.
- Забагато слайдів (перевантаження слайдами та спецефектами відволікає від тексту доповіді).
- Маленький шрифт, який не видно слухачам.
- Наявність мультиплікаційних зображень, миготінь.

Аспірант має підготувати і презентацію на захист дисертації. У ній висвітлюються основні завдання дослідження, шляхи їх реалізації та результати. Матеріали презентації мають ілюструвати виступ аспіранта, допомогти розкрити наукову новизну дисертації, її практичну значущість.

Наголосимо, що метою презентації є наочне ілюстрування доповіді, покращення її сприймання. Презентація не повинна бути дослівною копією доповіді. Доповідач не має читати з екрана, а його виступ не повинен дублювати текст презентації.

Запитання для самоперевірки та контролю

1. Назвати види наукових публікацій та їх функції.
2. Розкрити сутність академічної доброчесності.
3. Схарактеризувати принципи академічної доброчесності в науковій та педагогічній діяльності.
4. Визначити поняття унікальності наукової праці.

5. Розкрити правила користування літературними джерелами для висвітлення теоретичного аналізу досліджуваної проблеми.

Завдання для самостійної роботи

1. Порівняти різні види наукових публікацій, визначити їх основні ознаки.
2. Розробити план написання різних видів публікацій (тези, стаття у фаховому виданні, стаття у видання міжнародних наукометричних баз Scopus, Web of Science), визначити їхній обсяг та структуру (на прикладі теми своєї дисертації).
3. Порівняти вимоги до публікацій в різних наукових виданнях.
4. На основі аналізу Кодексу академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка визначити вимоги до аспіранта та його публікацій.
5. Розробити актуальні теми наукових доповідей для методичних семінарів, науково-практичних конференцій за темою власного дисертаційного дослідження.
6. Підготувати тези за тематикою свого дослідження, обґрунтувати їхню структуру, зміст.
7. Трансформувати тези в статтю на принципах академічної доброчесності, обґрунтувати доцільність такої роботи.
8. Представити одну з своїх публікацій як доповідь на конференції, супроводжуючи презентацією.
9. Розробити тематику семінарів з проблеми своєї дисертації та одну з тем представити у вигляді плану.
10. Підготувати заявку для реєстрації права інтелектуальної власності на одну з своїх публікацій.
11. Зареєструвати власний ORCID ID.
12. Створити власний профіль автора в Google Scholar Metrics.

ТЕМА 8.

НАПИСАННЯ, ОФОРМЛЕННЯ ТА ЗАХИСТ ДИСЕРТАЦІЇ

План

- 8.1. Вимоги до змісту і структури дисертації.
- 8.2. Оформлення дисертаційної праці.
- 8.3. Порядок захисту дисертації.

Основні джерела

1. Наказ МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#n13>
2. Положення про порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1ybNlb2J5HbMcXtXfoQt0trg4V7r59qAN/view>
3. Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, зі змінами від 21.03.2022 № 341, від 19 травня 2023 р. № 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text>

8.1. Вимоги до змісту і структури дисертації

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 [1] дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук, доктора філософії (кандидата наук) готується державною мовою у вигляді спеціально підготовленої наукової праці на правах рукопису в твердій або м'якій палітурці та в електронній формі. За бажанням здобувача дисертація може бути перекладена англійською мовою або іншою мовою, пов'язаною з предметом дослідження, з подан-

ням перекладу до спеціалізованої вченої ради. Коротко опишемо згідно з цим Наказом структуру та вимоги до структурних елементів дисертації.

Дисертація повинна мати такі основні **структурні елементи**:

- титульний аркуш;
- анотація;
- зміст;
- перелік умовних позначень (за необхідності);
- основна частина;
- список використаних джерел;
- додатки.

Кожен з цих елементів, а також розділи основної частини та додатки мають починатися з нової сторінки.

Вимоги до структурних елементів

1. Титульний аркуш дисертації оформляється за формою, наведеною у *додатку К*.

2. Для ознайомлення зі змістом та результатами дисертації подається державною та англійською мовами анотація — узагальнений короткий виклад її основного змісту. В анотації дисертації мають бути стисло представлені основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та за наявності практичного значення.

В анотації також вказуються:

- прізвище та ініціали здобувача;
- назва дисертації;
- вид дисертації та науковий ступінь, на який претендує здобувач;
- спеціальність (шифр і назва);
- найменування вищого навчального закладу або найменування наукової установи, у якому (якій) здійснювалася підготовка;
- найменування наукової установи або найменування вищого навчального закладу, у спеціалізованій вченій раді якої (якого) відбудеться захист;
- місто, рік.

Зразок анотації наведено у *додатку Л*.

Обсяг анотації становить 0,2-0,3 авторських аркуша.

Анотація може подаватися також третьою мовою, пов'язаною з предметом дослідження.

3. Наприкінці анотації наводяться ключові слова відповідною мовою. Сукупність ключових слів повинна відповідати основному змісту наукової праці, відображати тематику дослідження і забезпечувати тематичний пошук роботи. Кількість ключових слів становить від п'яти до п'ятнадцяти. Ключові слова подають у називному відмінку, друкують в рядок через кому.

4. Після ключових слів наводиться список публікацій здобувача за темою дисертації з покликаннями. Вказуються наукові праці:

- в яких опубліковані основні наукові результати дисертації;
- які засвідчують апробацію матеріалів дисертації;
- які додатково відображають наукові результати дисертації.

5. Зміст повинен містити назви всіх структурних елементів, заголовки та підзаголовки (за їх наявності) із зазначенням нумерації та номери їх початкових сторінок.

6. Перелік умовних позначень, символів, одиниць вимірювання, скорочень подається за необхідності у вигляді окремого списку. Додатково їхнє пояснення наводиться у тексті при першому згадуванні. Скорочення, символи, позначення, які повторюються не більше двох разів, до переліку не вносяться.

7. Основна частина дисертації має містити:

- вступ;
- розділи дисертації;
- висновки.

Обсяг основного тексту дисертації вираховується авторськими аркушами.

8. У **вступі** подається загальна характеристика дисертації, а саме:

✓ **обґрунтування вибору теми дослідження** (висвітлюється зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями у відповідній галузі знань шляхом критичного аналізу з визначенням сутності наукової проблеми або завдання);

✓ **мета і завдання дослідження** відповідно до предмета та об'єкта дослідження;

✓ **методи дослідження** (перераховуються використані наукові методи дослідження та змістовно відзначається, що саме досліджувалось кожним методом; обґрунтовується вибір методів, що забезпечують достовірність отриманих результатів та висновків);

✓ **наукова новизна отриманих результатів** (аргументовано, коротко та чітко представляються основні наукові положення, які виносяться на захист, із зазначенням відмінності одержаних результатів від відомих раніше);

✓ **особистий внесок здобувача** (якщо у дисертації використано ідеї або розробки, що належать співавторам, разом з якими здобувачем опубліковано наукові праці, обов'язково зазначається конкретний особистий внесок здобувача в такі праці або розробки; здобувач має також додати посилання на дисертації співавторів, у яких було використано результати спільних робіт);

✓ **апробація матеріалів дисертації** (зазначаються назви конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, заклади, місце та дата проведення, відомості довідок про апробацію);

✓ **структура та обсяг дисертації** (анонсується структура дисертації, зазначається її загальний обсяг).

За наявності у вступі можуть також вказуватися:

✓ **зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами** — вказується, в рамках яких програм, тематичних планів, наукових тематик і грантів, зокрема галузевих, державних та/або міжнародних, виконувалося дисертаційне дослідження, із зазначенням номерів державної реєстрації науково-дослідних робіт і найменуванням організації, де виконувалася робота;

✓ **практичне значення отриманих результатів** — надаються відомості про використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх практичного використання.

9. У розділах дисертації має бути вичерпно і повно викладено зміст власних досліджень здобувача наукового ступеня, зроблено посилання на всі наукові праці здобувача, наведені в анотації. Список цих праць має також міститися у списку використаних джерел.

У разі використання наукових результатів, ідей, публікацій та інших матеріалів інших авторів у тексті дисертації

обов'язково повинні бути посилання на публікації цих авторів. Фрагменти оприлюднених (опублікованих) текстів інших авторів (цитати) можуть включатися до дисертації виключно із посиланням на джерело (крім фрагментів, які не несуть самостійного змістовного навантаження).

Розділи дисертації можуть поділятися на підрозділи (нумерація складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, відокремлених крапкою), пункти (нумерація — з номера розділу, порядкового номера підрозділу і порядкового номера пункту, відокремлених крапкою), підпункти (нумерація — з номера розділу, порядкового номера підрозділу, порядкового номера пункту і порядкового номера підпункту, відокремлених крапкою). Розділи, підрозділи, пункти і підпункти нумеруються арабськими цифрами.

При нумерації формул і рисунків за наявності посилань на них у тексті дисертації проставляються через крапку номер розділу та номер формули (рисунок). Формула, що нумерується, наводиться посередині нового рядка (нумерація — з правого боку в дужках). Номер та назва рисунка наводяться знизу/з правого боку рисунка.

10. У висновках викладаються найбільш важливі наукові та практичні результати дисертації, вказуються наукові проблеми, для розв'язання яких можуть бути застосовані результати дослідження, а також можливі напрями продовження досліджень за тематикою дисертації.

За наявності практичного значення отриманих результатів надаються відомості про використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх використання. У разі якщо результати досліджень впроваджено, відомості подаються із зазначенням найменувань організацій, в яких здійснено впровадження. У цьому випадку додатки можуть містити копії відповідних документів.

11. Список використаних джерел формується здобувачем наукового ступеня за його вибором (опціонально — в кінці кожного розділу основної частини дисертації) одним із таких способів:

- у порядку появи посилань у тексті;
- в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків;
- у хронологічному порядку.

12. До додатків може включатися допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття дисертації:

- проміжні формули і розрахунки;
- таблиці допоміжних цифрових даних;
- протоколи та акти випробувань, впровадження, розрахунки економічного ефекту, листи підтримки результатів дисертаційної роботи;
- інструкції та методики, опис алгоритмів, які не є основними результатами дисертації, описи і тексти комп'ютерних програм вирішення задач за допомогою електронно-обчислювальних засобів, які розроблені у процесі виконання дисертації;
- ілюстрації допоміжного характеру;
- інші відомості та матеріали.

13. Обов'язковим додатком до дисертації є список публікацій здобувача за темою дисертації з покликаннями та відомості про апробацію результатів дисертації (зазначаються назви конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, заклади, місце та дата проведення, форма участі; довідки про апробацію).

Вказуються наукові праці автора у послідовності, наведеній у пункті 4 «Вимоги до структурних елементів».

Додатки можуть бути надані у вигляді окремої частини (том, книга).

14. Дисертація оформляється відповідно до правил, наведених у пункті 8.2 [1].

8.2. Оформлення дисертаційної праці

Дисертації здобувачів, які здобувають ступінь доктора філософії оформлюються відповідно до затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 [1] вимог до оформлення дисертації.

Правила оформлення дисертації

<i>Обсяг</i>	Обсяг основного тексту дисертації визначається пунктами 10, 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, або може встановлюватися освітньо-науковою програмою закладу вищої освіти (наукової установи) відповідно до специфіки відповідної галузі знань та/або спеціальності. До загального обсягу дисертації не включаються таблиці та ілюстрації, які повністю займають площу сторінки. Один авторський аркуш дорівнює 40 тис. друкованих знаків, враховуючи цифри, розділові знаки, проміжки між словами, що становить близько 24 сторінок друкованого тексту при оформленні дисертації за допомогою комп'ютерної техніки з використанням текстового редактора Word: шрифт – Times New Roman, кегль – 14 pt.
<i>Інтервал</i>	Дисертацію друкують на одному або на двох (за бажанням) боках аркуша білого паперу формату А4 (210x297 мм) через 1,5 міжрядкового інтервалу.
<i>Шрифт</i>	Кегель – мітел (14 типографських пунктів). Допускається підготовка дисертаційної роботи в форматі LaTeX з відповідним стильовим оформленням.
<i>Поля</i>	Текст дисертації необхідно друкувати, залишаючи поля таких розмірів: ліве – не менше 20 – 25 мм, праве – не менше 10 мм, верхнє – не менше 20 мм, нижнє – не менше 20 мм.

Відповідно до розділу 3 «Форми атестації здобувачів вищої освіти» ОНП Спеціальна освіта третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта (<https://kaf-korped.kpnu.edu.ua/doktor-filosofii/>) обсяг основного тексту дисертації має становити 6,5-9 авторських аркушів.

8.3. Порядок захисту дисертації

Відповідно до розділу 3 «Форми атестації здобувачів вищої освіти» ОНП Спеціальна освіта третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта (<https://kaf-korped.kpnu.edu.ua/doktor-filosofii/>) атестація здобувачів здійснюється у формі публічного захисту дисертаційної роботи. Умовою допуску до захисту є успішне виконання аспірантом його індивідуального плану, який містить ін-

дивідуальний навчальний план та індивідуальний план наукової роботи.

Дисертації здобувачів, які здобувають ступінь доктора філософії подають до захисту відповідно до затвердженої Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами) та Положення про порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція) [2; 3]. Коротко викладемо зміст цих документів відповідно до етапів захисту дисертації.

ПЕРШИЙ ЕТАП: оформлення дисертації, списку наукових публікацій, довідки про виконання освітньо-наукової програми, висновку наукового керівника (керівників), перевірка на унікальність.

Дисертацію подають до захисту у вигляді спеціально підготовленого рукопису.

Наукові результати дисертації повинні бути оприлюднені не менше ніж у трьох фахових наукових публікаціях здобувача. Статті зараховують за темою дисертації за умови обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до мети статті (поставленого завдання) та висновків, а також *опублікування не більше однієї статті в одному випуску (номері)* наукового видання.

ДРУГИЙ ЕТАП: публічна презентація дисертаційного дослідження.

Здобувач звертається до структурного підрозділу К-ПНУ, що реалізує відповідну освітньо-наукову програму та / або здійснює підготовку здобувача, з письмовою заявою щодо отримання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Зразок заяви подано в *додатку М*.

Результати публічної презентації та обговорення дисертаційного дослідження відображаються у висновку структурного підрозділу про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Структурний підрозділ, на засіданні якого здійснювалася публічна презентація здобувачем наукових результатів дисертації, подає вченої раді К-ПНУ пропозиції щодо кандидатур до складу разової ради.

ТРЕТІЙ ЕТАП: подання заяви до вченої ради К-ПНУ про утворення разової ради.

За наявності позитивного висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації здобувач звертається до вченої ради К-ПНУ з письмовою заявою про утворення разової ради не пізніше, ніж протягом двох тижнів з дня отримання зазначеного висновку.

У заяві здобувач засвідчує, що дисертація виконана ним самостійно з дотриманням академічної доброчесності, підтверджує, що подано до захисту остаточний текст дисертації, та зазначає мову захисту дисертації (державна або за бажанням здобувача англійська мова). Зразок заяви подано в *додатку Н*.

До заяви додають:

- дисертацію у друкованому та електронному вигляді;
- наукові публікації (або їх копії), у яких подано наукові результати дисертації;
- довідку про виконання освітньо-наукової програми;
- висновок наукового керівника (керівників);
- висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації;
- довідку про результати перевірки на унікальність рукопису дисертації.

Здобувач перед написанням заяви про утворення разової ради має підписати свою дисертаційну роботу кваліфікованим електронним підписом.

ЧЕТВЕРТИЙ ЕТАП: утворення разової ради.

Голова, рецензенти та офіційні опоненти мають написати згоду на участь у роботі разової вченої ради (*додаток О*).

Вчена рада не пізніше ніж протягом двох місяців із дня отримання заяви здобувача утворює разову раду у складі п'яти осіб, відомості про яких внесено до Єдиної державної електронної бази з питань освіти, — голови разової ради, двох рецензентів та двох офіційних опонентів. Рішення про утворення разової ради ухвалює вчена рада К-ПНУ. На підставі цього рішення видається наказ по К-ПНУ про утворення разової ради.

Протягом п'яти робочих днів з дати видання наказу про утворення разової ради відділ аспірантури і докторантури та координатор робіт зі створення спеціалізованих вчених рад:

1) оприлюднює з урахуванням вимог законодавства з питань державної таємниці та службової інформації на офіційному вебсайті К-ПНУ електронну копію дисертації у форматі PDF/A з текстовим шаром із накладенням електронного підпису здобувача, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису (з використанням кваліфікованої електронної позначки часу), висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації та інформацію про склад разової ради, посилання на вебсайт, де здійснюватиметься трансляція захисту дисертації;

2) вносить інформацію про утворення разової ради до інформаційної системи;

3) передає друкований примірник дисертації, підписаний здобувачем, до бібліотеки К-ПНУ;

4) подає електронний примірник дисертації до державної наукової установи «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації», а також до локального репозитарію К-ПНУ.

МОН проводить перевірку відповідності складу разової ради вимогам пунктів 14-16 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Інформація про утворення разової ради вважається оприлюдненою з дня її внесення до інформаційної системи.

П'ЯТИЙ ЕТАП: оприлюднення рецензій (відгуків) за результатами вивчення дисертації, призначення дати, часу і місця проведення публічного захисту дисертації.

За результатами вивчення дисертації та наукових публікацій здобувача, зарахованих за темою дисертації, протягом 45 календарних днів із дня оприлюднення інформації про утворення разової ради кожен рецензент подає разовій раді рецензію, а кожен офіційний опонент — відгук, у яких зазначають результати власної оцінки наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача, зокрема новизни пред-

ставлених теоретичних та / або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, їх наукової обґрунтованості, рівня виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Протягом трьох робочих днів з дня надходження до разової ради останньої рецензії (відгуку):

- ✓ разова рада призначає дату, час і місце проведення публічного захисту дисертації. Дату проведення публічного захисту дисертації призначають не раніше, ніж через два тижні, та не пізніше, ніж через чотири тижні з дня надходження до разової ради останньої рецензії (відгуку). Інформацію про дату, час і місце проведення публічного захисту дисертації здобувача оприлюднюють на офіційному вебсайті К-ПНУ та вносять до інформаційної системи;

- ✓ електронні копії рецензій (відгуків) у форматі PDF/A з текстовим шаром із накладенням електронного підпису рецензента (офіційного опонента), що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису (з використанням кваліфікованої електронної позначки часу), оприлюднюють на офіційному вебсайті К-ПНУ з урахуванням вимог законодавства з питань державної таємниці та службової інформації, а їхні копії на вимогу здобувача надають йому для ознайомлення.

ШОСТИЙ ЕТАП: публічний захист дисертації на засіданні разової ради.

Публічний захист дисертації проводять на засіданні разової ради, яке вважається правоможним за умови участі в ньому повного складу разової ради.

Члени разової ради та / або здобувач можуть брати участь у засіданні разової ради за допомогою засобів відеозв'язку в режимі реального часу. К-ПНУ забезпечує можливість використання засобів відеозв'язку, зокрема особами з інвалідністю.

У разі відсутності кворуму для проведення засідання разова рада ухвалює рішення про перенесення дати проведення захисту дисертації, призначаючи іншу дату не раніше, ніж через два тижні та не пізніше, ніж через чотири тижні від попередньої дати.

Протягом трьох робочих днів із дня ухвалення рішення про зміну дати проведення захисту дисертації інформація про дату, час і місце проведення захисту оприлюднюють на офіційному вебсайті К-ПНУ та вносять до інформаційної системи.

К-ПНУ забезпечує трансляцію захисту дисертації в режимі реального часу на своєму офіційному вебсайті, а також відеозапис трансляції захисту дисертації з урахуванням вимог законодавства з питань державної таємниці та службової інформації.

Якість і тривалість відеозапису трансляції захисту дисертації повинні бути достатніми для того, щоб повністю (без перерв) відтворити процедуру захисту дисертації, у тому числі з виступами здобувача та членів разової ради, наукової дискусії, а також голосування кожного з членів ради.

Засідання разової ради для проведення публічного захисту дисертації проводять за процедурою, визначеною К-ПНУ.

Кожен член разової ради відкрито висловлює свою позицію за присудження або за відмову у присудженні ступеня доктора філософії.

Рада ухвалює рішення шляхом відкритого голосування:

- про присудження ступеня доктора філософії, якщо його підтримали не менше ніж чотири члени разової ради;
- про відмову у присудженні ступеня доктора філософії, якщо його підтримали два чи більше членів разової ради.

За результатами голосування оформлюють рішення разової ради про присудження (відмову у присудженні) ступеня доктора філософії за формою, затвердженою МОН. У рішенні, підписаним головою разової ради та скріпленим відбитком печатки К-ПНУ, обов'язково зазначають результати голосування членів разової ради.

Обов'язковою частиною рішення є також відеозапис трансляції захисту дисертації, на який накладається електронна печатка К-ПНУ, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронної печатки.

Здобувач має право до початку голосування щодо присудження ступеня доктора філософії за письмовою заявою на ім'я голови разової ради зняти дисертацію із захисту, крім випадків виявлення разовою радою порушення академічної доброчесності в дисертації та/або наукових публікаціях, у яких подано основні наукові результати дисертації. Здобувач може скористатися таким правом лише один раз.

Після ухвалення разовою радою рішення про присудження (відмову у присудженні) ступеня доктора філософії координатор робіт зі створення спеціалізованих вчених рад:

1) протягом трьох робочих днів оприлюднює рішення разової ради про присудження (відмову у присудженні) ступеня доктора філософії та відеозапис трансляції захисту дисертації на офіційному вебсайті К-ПНУ з урахуванням вимог законодавства з питань державної таємниці та службової інформації. Якщо К-ПНУ на своєму офіційному вебсайті не може оприлюднити відеозапис трансляції захисту дисертації, він оприлюднює відеозапис трансляції захисту дисертації на іншому вебсайті з можливістю вільного перегляду та обов'язковим оприлюдненням посилання на своєму офіційному вебсайті;

2) протягом п'яти робочих днів подає інформацію про результати захисту дисертації до інформаційної системи.

У разі зняття дисертації із захисту К-ПНУ упродовж трьох робочих днів із дати захисту дисертації оприлюднює інформацію про це на офіційному вебсайті К-ПНУ, а також подає її до інформаційної системи.

У разі зняття здобувачем дисертації із захисту або відмови разової ради у присудженні ступеня доктора філософії здобувач має право за умови доопрацювання повторно подати дисертацію до захисту не раніше ніж через рік, крім випадку, передбаченого абзацом другим пункту 30 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Повторний захист дисертації після її доопрацювання можливий за умови повторного отримання здобувачем висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

На підставі рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії К-ПНУ не раніше ніж через 15 та не пізніше ніж через 30 календарних днів із дня захисту дисертації видає наказ про видачу здобувачеві диплома доктора філософії та додатка до нього європейського зразка.

Якщо протягом 15 календарних днів із дня захисту дисертації К-ПНУ було виявлено порушення встановленої Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої

освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами) процедури захисту дисертації або до К-ПНУ надійшло повідомлення про таке порушення, наказ К-ПНУ про видачу здобувачеві диплома доктора філософії видають у разі ухвалення вченою радою рішення про залишення рішення разової ради в силі.

Рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії набирає чинності з дати набрання чинності наказу К-ПНУ про видачу диплома доктора філософії.

СЬОМИЙ ЕТАП: оформлення диплома доктора філософії.

Диплом доктора філософії оформляють за формою, затвердженою МОН, та видають здобувачеві в порядку, встановленому К-ПНУ.

Здобувачеві, підготовка якого здійснювалася відповідно до договору між К-ПНУ та іноземним закладом та якому присуджено ступінь доктора філософії згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), диплом доктора філософії може бути виданий також іноземним закладом відповідно до законодавства держави місцезнаходження такого закладу.

Протягом десяти робочих днів із дня видачі диплома доктора філософії відділ аспірантури і докторантури додає копію рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії, засвідчену головою разової ради, до примірника дисертації, що зберігається в бібліотеці К-ПНУ.

Положення цього пункту застосовують з урахуванням вимог законодавства з питань державної таємниці та службової інформації.

Висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації, рецензії, відгуки, рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії та відеозапис трансляції захисту дисертації додають до особової справи здобувача, яка зберігається відповідно до законодавства.

Дисертація (разом з активним посиланням на неї в інформаційній системі), висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації, рецен-

зії, відгуки, рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії, відеозапис трансляції захисту дисертації, оприлюднені К-ПНУ з урахуванням вимог законодавства з питань державної таємниці та службової інформації, повинні бути доступними для вільного перегляду не менш як шість місяців із дати набрання чинності рішенням разової ради про присудження ступеня доктора філософії.

Запитання для самоперевірки та контролю

1. *Окреслити зміст підготовки здобувача, необхідної для виконання дисертаційного дослідження.*
2. *Визначити основні структурні складові дисертаційного дослідження.*
3. *Схарактеризувати зміст анотації до дисертації.*
4. *Назвати послідовність дій здобувача для захисту дисертації.*

Завдання для самостійної роботи

1. *Представити шляхи пошуку наукової інформації для виконання завдань дисертаційного дослідження.*
2. *Обґрунтувати зміст свого дослідження, скласти календарний план його виконання.*
3. *Сформулювати вимоги до оформлення дисертації.*
4. *Скласти план анотації до дисертації.*
5. *Створити шаблон для презентації дослідницької пропозиції.*
6. *Визначити порядок захисту дисертації згідно з нормативними вимогами МОН України.*

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

Основна література

1. Боднарчук Т.Л. Гнучке управління проєктами: навчально-методичний посібник [Електронне видання]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 103 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/6682>
2. Кучинська І.О. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2020. 292 с.
3. Методика та організація наукових досліджень: навчальний посібник / С.Е. Важинський, Т.І. Щербак. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. 260 с.
4. Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту: монографія. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2007. 304 с.
5. Миронова С.П., Чопік О.В. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. 2-ге видання, перероблене та доповнене. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 332 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7549> <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7549>
6. Основи наукових досліджень та проєктної діяльності: навчально-методичний посібник / автори-упорядники: Опалюк Т.Л., Франчук Т.Й., Мельник О.С. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2024. 148 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7814>

Допоміжні джерела

1. Бібліографічний опис документів відповідно до ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, запровадженого в дію в Україні 01.07.2007: метод. рек. / Наук. б-ка Харків. нац. ун-ту міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова; [уклад.: В.О. Статкус, Н.Б. Давидова]. 5-те вид., перероб. і допов. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2021. 28 с.
2. Білецький В.С. Методологія наукових досліджень технічних об'єктів та їх оптимізація: навчальний посібник / Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Київ: ФОП Халіков Р.Х., 2023. 115 с.
3. Виконання та захист курсових і дипломних робіт студентами спеціальності 016 Спеціальна освіта: навчально-методичний посіб-

- ник / [кол. авторів; за заг. ред. С.А. Михальської]. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 120 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/6692/Vykonannia-ta-zakhyst-kursovykhi-dyplomnykh-robot-studentamy-spetsialnosti-016-Spetsialna-osvita.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи [Електронний ресурс]: підручник. КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/29032/3/Higher_School_Pedagogy_2019.pdf
 5. Джон В. Кресвелл, Дж. Девід Кресвелл. Дизайн дослідження: підходи на основі якісних, кількісних і змішаних методів / перекл. Ігор Кобель, Тарас Кобель. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2022. 284 с.
 6. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2004. 52 с.
 7. Кодекс академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: https://drive.google.com/file/d/1W_tRKAqt4kKFyD1zNzR76uxVZY3mUjBV/view
 8. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник. Полтава: Оріяна, 2012. 183 с.
 9. Менеджмент корекційно-педагогічних послуг / за ред. Т.В. Семигіної, Н.В. Майорової. Київ: Джерела, 2007. 181 с.
 10. Методика наукових досліджень: навчально-методичний посібник / автор-упорядник В.В. Федорчук. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2022. 132 с.
 11. Методичні рекомендації до виконання та захисту магістерської роботи для студентів інституту філології та масових комунікацій / уклад. Н.В. Барна Київ: Університет «Україна», 2018. 30 с.
 12. Методичні рекомендації з перевірки курсових, дипломних/кваліфікаційних робіт (проектів), дисертацій здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка на рівень унікальності (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1bf2mkYRUQQmB24VNfYtSkiEOz-3-TrYf/view>
 13. Наказ МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#n13>
 14. Національний стандарт України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>
 15. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / А.Є. Конверський [та ін.]; ред. А.Є. Конверський. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 114 с.

16. Перелік наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук, кандидата наук та ступеня доктора філософії. URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/nauka/atestaciya-kadriv-vishoyi-kvalifikaciyi/naukovi-fahovi-vidannya>.
17. Положення про врегулювання конфліктних ситуацій у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. URL: <https://drive.google.com/file/d/1x9fQX5YFxfZITVLbx69aGGQrHuFXXVVPc/view>
18. Положення про дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними, науковими працівниками та здобувачами вищої освіти в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1vwOb8sJzVjHpAnrAmFADtNQWYUhhJny-R/view>
19. Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти: Наказ МОН України №552 від 12 травня 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-23#Text>
20. Положення про організацію освітнього процесу в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1ZbMN35h-7ZSJBBOVvL2bTcaLtRbcQA86/view>
21. Положення про підготовку здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://kprnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/07/polozhennia-pro-pidhotovku-zdobuvachiv-vyshchoi-osvity-stupenia-doktora-filosofii-ta-doktora-nauk-v-kamianets-podilskomu-natsionalnomu-universyteti-imeni-ivana-ohiiienka.pdf>
22. Положення про порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1M6Z9SX62jORMEJkYTgrdwkOsm1HxxNrr/view>
23. Порядок перевірки рукописів монографій, підручників, навчальних посібників на рівень унікальності. URL: https://drive.google.com/file/d/1voEGN630JNFCHX566GWqrLpP_68J9MuC/view
24. Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах): Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 зі змінами, в редакції від 19 травня 2023 р. № 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text>
25. Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії:

- Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, зі змінами від 21.03.2022 № 341, від 19 травня 2023 р. № 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text>
26. Постанова Президії Вищої атестаційної комісії України від 15.01.2003 р. № 7-05/1 «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v05_1330-03#Text
 27. Про вищу освіту: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
 28. Проектна діяльність у системі професійної (професійно-технічної) освіти: практичний посібник / В.О. Радкевич, О.В. Бородієнко, Л.П. Пуховська, О.А. Самойленко, О.П. Радкевич, Н.В. Базелюк. Житомир: Полісся, 2020. 236 с.
 29. Про освіту: Закон України. URL: <https://zakon.help/law/2145-VIII>
 30. Психолого-педагогічні проблеми освіти дітей з ускладненнями процесів розвитку і соціалізації. Наукова школа Віктора СИНЬОВА: науково-допоміжний біобібліографічний покажчик [Електронний ресурс] / укладач Світлана Миронова. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 184 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7702>
 31. Семез А.А. Соціально-педагогічне проектування: навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів спеціальності 6.010106 Соціальна педагогіка. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. 132 с.
 32. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2005. 239 с.
 33. Спеціальна педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О.В. Мартинчук, І.М. Маруненко, К.В. Луцько та ін. Київ: Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2017. 364 с.
 34. Филипенко О.М., Колеснік Т.С. Управління проектами: навч. посібник. Харків: ХДУХТ, 2016. 161 с.
 35. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2003. 184 с.
 36. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/>

ДОДАТКИ

Додаток А

ПРОЄКТ ПРИКЛАДНОГО НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ «ВІД ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ: ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ПРАКТИЧНА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ»

Головна ідея проєкту полягає у обґрунтуванні теоретико-практичного підходу до модифікації системи професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти та фахівців, які забезпечують соціально-психологічну складову психолого-педагогічного супроводу інклюзивної освіти для оволодіння інноваційними практиками та безпосереднім досвідом адекватного інклюзивного середовища на основі принципів соціальної інклюзії в ЗВО, формування інклюзивної компетентності викладачів ЗВО, надання психолого-педагогічного супроводу особам з ООП у процесі професійного навчання.

Мета: обґрунтування теоретико-методичного підходу до створення інклюзивного середовища на основі модифікації системи професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти, формування інклюзивної культури та компетентності в учасників освітнього процесу ЗВО.

Завдання:

- розробити критерії, параметри та діагностичний інструментарій оцінювання готовності учасників освітнього процесу до інклюзивного навчання в ЗВО;
- розробити концепцію модернізації професійної підготовки фахівців спеціальної освіти для формування компетентності створення інклюзивно зорієнтованого освітнього середовища;
- розробити програму (систему) формування готовності науково-педагогічних працівників ЗВО до інклюзивного навчання;

- розробити рекомендації для оновлення освітніх програм з урахуванням забезпечення компетентності та здатності сприяти розвитку перцепції до осіб з порушеннями психофізичного розвитку та формування інклюзивної компетентності в цілому;
- оновити програми навчальних практик здобувачів освіти за спеціальностями 053 Психологія, 016 Спеціальна освіта, 232 Соціальне забезпечення, у яких передбачити завдання оптимізації освітнього, соціального середовища на основі принципів соціальної інклюзії; забезпечити можливості волонтерської діяльності, участі в громадських організаціях щодо посилення інклюзивного компонента в реалізації професійних функцій;
- створити групу психолого-педагогічного супроводу осіб з ООП в ЗВО.

У проєкті реалізується особистісно-орієнтований підхід, що передбачає створення активного освітньо-виховного середовища та урахування своєрідності, індивідуальності в розвитку і саморозвитку кожного учасника освітнього процесу в ЗВО. Інноваційним підходом є дослідження готовності та підготовка учасників освітнього процесу у ЗВО до роботи в умовах інклюзії, просвітницької діяльності, поширення ідей і принципів інклюзії, та організація психолого-педагогічного супроводу особам з ООП в ЗВО.

Очікувані результати, які стосуються теоретичної складової дослідження:

- концепція професійної підготовки учасників освітнього процесу на основі створення адекватного інклюзивного середовища, а також оволодіння інноваційними практиками та безпосереднім досвідом створення середовища на основі принципів соціальної інклюзії;
- теоретико-практичне обґрунтування оптимізації освітніх програм та імплементації їх у практику освітньої діяльності ЗВО;
- модель формування освітнього інклюзивного середовища та структури взаємозалежних середовищ в рамках ЗВО;
- розвиток громадської та волонтерської діяльності у рамках ЗВО, регіону через долучення здобувачів освіти різних рівнів за цим спрямуванням.

Очікувані результати, які стосуються практичної складової дослідження:

- діагностичний інструментарій щодо оцінювання якості освітнього середовища, його інклюзивного потенціалу: критерії, параметри та діагностичні методики;
- методичні рекомендації для оновлення освітніх програм з урахуванням можливостей забезпечення практикоорієнтованості освітнього процесу, активного використання інноваційних практик формування інклюзивного середовища (на основі посилення особистісної орієнтованості освітнього процесу, створення умов для забезпечення індивідуальної траєкторії професійного становлення фахівця спеціальної, інклюзивної освіти), а також з урахуванням можливостей сприяти розвитку перцепції до осіб з порушеннями психофізичного розвитку та формування інклюзивної компетентності в цілому;
- оновлені програми навчальних практик, у яких будуть передбачені завдання реалізації освітніх стандартів за визначеним фахом у комплексі визначених компетентностей, а також формування у ЗВО здатності до оптимізації освітнього середовища на основі принципів соціальної інклюзії;
- банк інноваційних практик формування інклюзивного середовища, умов їх ефективної імплементації в освітній процес різних рівнів;
- програма психолого-педагогічного супроводу осіб з ООП в ЗВО.

Зведений кошторис проекту (загальний)

Необхідний обсяг фінансування проекту становить 1 500 000 грн., у т.ч.:

Оплата праці: всього – 1 152 000 грн., з них: 2024 р. – 384 000 грн., 2025 р. – 384 000 грн., 2026 р. – 384 000 грн.

Загальний обсяг витрат на предмети, матеріали, обладнання та інвентар 255 794 грн., з них у 2024 році – 95 397 грн., у 2025 році – 95 397 грн.

Обсяг витрат на енергоносії, інші комунальні послуги (загальний) складає – всього – 18 000 грн., у тому числі: у 2024 році – 6 000 грн., у 2025 році – 6 000 грн., у 2026 році – 6 000 грн.

Інші витрати – 35 332 грн., з них: 2024 р. – 11 777 грн., 2025 р. – 11 777 грн., 2026 р. – 11 777 грн.

Кошторисна вартість (сума статей витрат): всього – 1 473 726 грн., з них: 2024 р. – 491 242 грн., 2025 р. – 491 242 грн., 2026 р. – 491 242 грн.

Етапи виконання проєкту

Планувально-діагностичний етап

Теоретичне обґрунтування концепції і дієвих технологій створення інклюзивного середовища, розробка критеріїв, параметрів та діагностичного інструментарію оцінювання готовності учасників освітнього процесу до інклюзивного навчання в ЗВО.

Формувальний етап

Розробка концепції модернізації професійної підготовки фахівців спеціальної освіти для створення інклюзивно зорієнтованого освітнього середовища; програми формування готовності науково-педагогічних працівників ЗВО до інклюзивного навчання; рекомендацій для оновлення освітніх програм з урахуванням забезпечення компетентності та здатності сприяти розвитку перцепції до осіб з порушеннями психофізичного розвитку та формування інклюзивної компетентності в цілому; оновлення програми навчальних практик здобувачів освіти за спеціальностями 053 Психологія та 231 Соціальна робота, у яких передбачити завдання оптимізації освітнього, соціального середовища на основі принципів соціальної інклюзії.

Апробаційний

Волонтерська діяльність, участь в громадських організаціях щодо посилення інклюзивного компонента в реалізації професійних функцій; створення групи психолого-педагогічного супроводу осіб з ООП в ЗВО.

СТАРТАП «ОПОРА»

Проблема: *Онлайн консультування батьків дітей з ООП.*

Рішення (ідея): *Платформа «ОПОРА».*

Цільова аудиторія: *Батьки дітей з ООП 20-50 років (в Україні за офіційною статистикою близько 165 000 дітей з ООП).*

Портрет клієнта/користувача: *Активна, мобільна, емоційно виснажена, багато часу проводить з дитиною, зацікавлена в розвитку дитини та підготовки її до самостійного життя, соціальної адаптації.*

Унікальна ціннісна пропозиція

Переваги:

- *Робота онлайн.*
- *Консультації різних фахівців на одній платформі.*
- *Спілкування з іншими батьками.*
- *Звільнення часу на відпочинок.*

Продукти та послуги:

- *Можливості отримати консультацію з дому.*
- *Надання якісних послуг.*
- *Консультації різних фахівців на одній платформі.*

Обезболюючі:

- *Можливість спілкуватись за допомогою мобільного телефону чи іншого гаджету.*

Цілі:

- *Обмін досвідом з іншими батьками.*
- *Профілактика емоційного вигорання.*
- *Звільнення часу на відпочинок.*
- *Розвиток дитини з ООП.*

Завдання:

- *Онлайн консультування.*
- *Отримання різної інформації в одному місці.*
- *Розвиток дитини з ООП.*

Болі:

- *Онлайн консультування не замінить живе спілкування.*
- *Підключення до інтернету та можливість техніки.*

Канва бізнес-моделі стартапу «ОПОРА»

Проблема: *Онлайн консультування батьків дітей з ООП.*

Існуючі альтернативи: *ІРЦ.*

Рішення: *Платформа «ОПОРА».*

Унікальна ціннісна пропозиція: *Онлайн центр підтримки батьків дітей з ООП.*

Унікальна пропозиція впливу: *Потужна команда фахівців.*

Канали збуту: *Соцмережі: Facebook, Instagram, Твіттер, Онлайн-чат на платформі.*

Сегменти користувачів: *Батьки дітей з ООП 20-50 років, які зацікавлені розвитком дитини та їх підготовкою до самостійного життя.*

Структура витрат: *500 000,00 грн. для запуску, 160 000,00 грн. щомісячні витрати.*

Джерела доходів: *122 500,00 на місяць, 1 470 000,00 на рік.*

ЗРАЗОК КЛОПОТАННЯ

Бланк установи

Реєстраційний номер

Дата видачі

Директору
НРЦ «Веселка»
Кам'янець-Подільської міської ради
Хмельницької області
ВЕРСТЮК Марії

КЛОПОТАННЯ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Просимо дозволити здобувачу вищої освіти третього рівня спеціальності 016 Спеціальна освіта Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка **Тетяні ФЕДОРЕНКО** провести на базі Вашого закладу наукове дослідження на тему: «**Особливості сенсорного розвитку молодших школярів з складними порушеннями розвитку**». У процесі дослідження буде проведено: вивчення рівня сенсорного розвитку учнів, опитування педагогів, батьків учнів молодших класів. Просимо також дозволити Т. ФЕДОРЕНКО ознайомитися з документами (особові справи дітей, індивідуальні програми розвитку, плани корекційно-розвиткових занять). Інформація буде опрацьована конфіденційно, без розголошення.

Директор

Ім'я ПРИЗВИЩЕ

ПЕЧАТКА

ЗРАЗОК ДОВІДКИ ПРО АПРОБАЦІЮ

Бланк установи

Реєстраційний номер

Дата видачі

**ДОВІДКА ПРО АПРОБАЦІЮ
НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Видана аспірантці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка – ФЕДОРЕНКО Тетяні, про те, що вона впродовж 2024-2025 н. р. на базі НРЦ «Веселка» Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області проводила констатувальний експеримент, спрямований на дослідження рівня сенсорного розвитку учнів молодших класів з складними порушеннями розвитку. До експерименту залучалися педагоги, батьки.

Констатувальний експеримент проводився згідно з темою дисертаційного дослідження «Особливості сенсорного розвитку молодших школярів з складними порушеннями розвитку».

Директор

Ім'я ПРИЗВИЩЕ

ПЕЧАТКА

ЗРАЗОК ДОВІДКИ ПРО АПРОБАЦІЮ

Бланк установи

Реєстраційний номер

Дата видачі

**ДОВІДКА ПРО АПРОБАЦІЮ
НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Видана аспірантці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка — ФЕДОРЕНКО Тетяні, про те, що вона впродовж 2025-2026 н. р. на базі НРЦ «Веселка» Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області проводила формувальний експеримент, спрямований на апробацію корекційно-розвиткової програми з сенсорного розвитку молодших школярів з складними порушеннями розвитку, інноваційні технології корекційної роботи з молодшими школярами. У процесі експерименту також проводилися експериментальні заходи з батьками, методична робота з вчителями.

Формувальний експеримент проводився згідно з темою дисертаційного дослідження «Особливості сенсорного розвитку молодших школярів з складними порушеннями розвитку».

Директор

Ім'я ПРИЗВИЩЕ

ПЕЧАТКА

II. Форми співпраці

2.1. Сторони є вільними у виборі форм співпраці, до яких відносяться:

2.1.1. організація спільних наукових досліджень за взаємоузгодженою тематикою;

2.1.2. організація та проведення конференцій, семінарів, круглих столів з проблем спеціальної та інклюзивної освіти;

2.1.3. співпраця в підготовці аспірантів, докторантів спеціальності 016 Спеціальна освіта;

2.1.4. підготовка та рецензування навчальних і методичних посібників з питань навчання, виховання дітей з ООП, корекційно-розвиткової роботи з ними;

2.1.5. пропагування психологічних, соціально-педагогічних та педагогічних знань серед населення, руйнування негативних стереотипів щодо осіб з ООП.

III. Права та обов'язки Сторін

3.1. Бажаючи розширити співпрацю у навчальній, методичній, науковій і просвітницькій діяльності Сторони зобов'язуються:

3.1.1. обмінюватись різними видами методичної документації;

3.1.2. запрошувати фахівців з досвідом практичної роботи, авторськими програмами у сфері спеціальної та інклюзивної освіти для проведення семінарів, спрямованих на підвищення кваліфікації викладачів на кафедрах, спеціальних педагогів та психологів закладів освіти;

3.1.3. направляти висококваліфікованих викладачів для організації наукових консультацій;

3.1.4. регулярно обмінюватись фаховою інформацією та проводити спільні науково-теоретичні і прикладні дослідження в галузі освіти, впроваджувати їх в практику освітньої системи;

3.1.5. організовувати та проводити спільні майстер-класи, науково-методичні, науково-практичні конгреси, конференції, семінари тощо;

3.1.6. обмінюватись досвідом з впровадження експериментальної діяльності на базі навчальних закладів;

3.1.7. взаємно поважати ділову репутацію та виконувати умови Договору.

3.2. Сторони володіють рівними правами, виконуючи взяті на себе зобов'язання особисто, або із залученням творчих осіб.

3.3. Сторони співпрацюють з питань впровадження та використання сучасних інформаційно-комунікаційних, інноваційних, інтерактивних технологій у навчально-виховному процесі.

3.4. Сторони мають право виступати з ініціативою про внесення змін до цього Договору, продовжувати його та здійснювати співробітництво в інших питаннях у галузі науки і освіти.

IV. Особливі умови Договору

4.1. У випадку реорганізації Сторін права і обов'язки переходять до правонаступника без переукладення Договору.

4.2. Сторони здійснюють співробітництво на принципах рівноправності партнерства, взаємоповаги і взаємодопомоги та на інших дипломатичних принципах взаємовідносин.

4.3. Сторони вживають всіх можливих заходів для зміцнення взаємовідносин, розвитку співробітництва та утримуються від дій, які можуть заподіяти шкоди діловій репутації.

V. Термін дії Договору

5.1. Цей Договір набуває чинності з моменту підписання його Сторонами і діє протягом п'яти років з «_»_____ 2024 р. по «_»_____ 2029 р.

5.2. В разі, якщо Сторони Договору за два місяці до його закінчення не заперечують щодо припинення договірних відносин, Договір вважається пролонгований на той самий термін і на тих же умовах.

5.3. Будь-які зміни і доповнення до Договору дійсні тільки за умови, що вони зроблені у письмовій формі шляхом підписання Сторонами додаткової угоди.

5.4. Додаткові види співробітництва можуть бути закріплені окремими договорами.

VI. Заклучні умови

6.1. Договір складений у двох оригінальних примірниках, по одному для обох Сторін, кожний з яких має однакову юридичну силу.

6.2. Взаємовідносини Сторін не врегульовані цим Договором, регулюються чинним законодавством України.

VII. Юридичні адреси Сторін:

ВИКОНАВЕЦЬ

Кам'янець-Подільський
національний університет
імені Івана Огієнка
вул. Огієнка, 61
м. Кам'янець-Подільський
Хмельницька область
32302
Код ЄДРПОУ 02125616
Тел. (038-49) 2-70-64
E-mail: post@kpn.u.edu.ua

ЗАМОВНИК

Навчально-реабілітаційний
центр «Веселка»
Кам'янець-Подільської місь-
кої ради
Хмельницька область
32302
ВКАЗАТИ:
Код ЄДРПОУ
Тел.
E-mail:

Ректор _____
Сергій КОПИЛОВ

М.П.

Директор _____
Марія ВЕРСТЮК

М.П.

«__» _____ 2024 р.

«__» _____ 2024 р.

2.1.2. Консультування в рамках проведення семінарів, засідань за круглим столом, науково-методичних об'єднань, тренінгів, майстер-класів;

2.1.3. Обмін науковою літературою та інформацією;

2.1.4. Реалізація спільних освітньо-наукових проєктів;

III. Права та обов'язки Сторін

3.1. Сторони зобов'язуються:

3.1.1. направляти висококваліфікованих викладачів для організації наукового консультування в закладі;

3.1.2. регулярно обмінюватися інформацією та проводити спільні взаємовигідні науково-теоретичні і прикладні дослідження в галузі *НАЗВА*, впроваджувати їх в практику *ОСВІТНЬОЇ / НАЗВА ІНШОЇ* діяльності;

3.1.3. взаємно поважати ділову репутацію та виконувати умови Договору.

3.2. Сторони володіють рівними правами, виконуючи взяті на себе зобов'язання особисто або із залученням інших компетентних осіб.

3.3. Сторони мають право виступати з ініціативою про внесення змін до цього Договору, продовжувати його та здійснювати співробітництво в інших питаннях у галузі науки і освіти.

IV. Особливі умови Договору

4.1. У випадку реорганізації Сторін права і обов'язки переходять до правонаступника без переукладення Договору.

4.2. Сторони здійснюють співробітництво на принципах рівноправності партнерства, взаємоповаги і взаємодопомоги та на інших дипломатичних принципах взаємовідносин.

4.3. Сторони вживають усіх можливих заходів для зміцнення взаємовідносин, розвитку співробітництва та утримуються від дій, які можуть заподіяти шкоди діловій репутації.

V. Термін дії Договору

5.1. Цей Договір набуває чинності з моменту підписання його Сторонами і діє протягом п'яти років з «_» _____ 2024 р. по «_» _____ 2029 р.

5.2. У разі, якщо Сторони Договору за два місяці до його закінчення не заперечують щодо припинення договірних відносин, Договір вважається пролонгований на той самий термін і на тих же умовах.

5.3. Будь-які зміни і доповнення до Договору дійсні тільки за умови, що вони зроблені у письмовій формі шляхом підписання Сторонами додаткової угоди.

5.4. Додаткові види співробітництва можуть бути закріплені окремими договорами.

5.5. Цей договір не передбачає жодних фінансових зобов'язань сторін.

VI. Заклучні умови

6.1. Договір складений у двох оригінальних примірниках, по одному для обох Сторін, кожний з яких має однакову юридичну силу.

6.2. Взаємовідносини Сторін не врегульовані цим Договором, регулюються чинним законодавством України.

VII. Юридичні адреси Сторін:

ВИКОНАВЕЦЬ

Кам'янець-Подільський
національний університет
імені Івана Огієнка
вул. Огієнка, 61
м. Кам'янець-Подільський
Хмельницька область
32302
Код ЄДРПОУ 02125616
тел. (038-49) 2-70-64
E-mail: post@kpnu.edu.ua

ЗАМОВНИК

ВКАЗАТИ АДРЕСУ,
Код ЄДРПОУ,
ТЕЛЕФОН

Ректор _____ Сергій КОПИЛОВ Директор _____ ПІБ

М.П.

М.П.

«___» _____ 20__ р.

«___» _____ 20__ р.

Додаток Ж

ЗРАЗОК КЛОПОТАННЯ ЩОДО ВИКОНАННЯ НАУКОВОЇ РОБОТИ

Бланк установи

Реєстраційний номер

Дата видачі

Завідувачу кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти
МИХАЛЬСЬКІЙ Світлані

КЛОПОТАННЯ

Просимо виконати на кафедрі спеціальної та інклюзивної освіти кваліфікаційну роботу на тему «**Використання штучного інтелекту на корекційно-розвиткових заняттях з дітьми з РСА**».

Заклад слугуватиме базою для проведення експериментального дослідження.

Директор

Ім'я ПРИЗВИЩЕ

ПЕЧАТКА

Додаток 3

ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ У СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги	
Один автор	<ol style="list-style-type: none">1. Миронова С.П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 312 с.2. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Академія, 2002. 528 с.3. Шульженко Д.І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей: монографія. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. 385 с.
Два автори	<ol style="list-style-type: none">1. Бондар В.І., Золотоверх В.В. Історія олігофренопедагогіки: підручник. Київ: Знання, 2007. 375 с.2. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія: навч. посіб. Київ: МАУП, 2000. 256 с.3. Картава Ю.А., Косарева Н.О. Дитина з порушеннями зору в умовах інклюзивної освіти: метод. посіб. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2010. 80 с.
Три автори і більше	<ol style="list-style-type: none">1. Синьов В.М., Матвеева М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталої дитини: підручник. Київ: Знання, 2008. 359 с.2. Стадненко Н.М., Матвеева М.П., Обухівська А.Г. Нариси з олігофренопсихології: навчальний посібник / за ред. Н.М. Стадненко. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, 2002. 200 с.
Автор(и) і редактор(и) / упорядник(и)	<ol style="list-style-type: none">1. Миронова С.П., Гаврилов О.В., Матвеева М.П. Основи корекційної педагогіки: навч. посіб. / за заг. ред. С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 264 с.2. Спеціальна психологія. Тексти: навч. посіб. / за ред. М.П. Матвеевої, С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 1999. Ч. I. 158 с.

Без ав- тора	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дефектологічний словник: навч. посіб. / за ред. В.І. Бондаря, В.М. Синьова. Київ: МП «Леся», 2011. 528 с. 2. Методика діагностики відхилень у розумовому розвитку молодших школярів та старших дошкільників / Н.М. Стадненко, Т.Д. Ілляшенко, Л.В. Борщевська, А.Г. Обухівська. Кам'янець-Подільський: Абетка, 1998. 144 с. 3. Психологічний супровід інклюзивної освіти: підручник / за заг. ред. Т.О. Докучиної. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. 172 с.
Багато- томні ви- дання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології: вибр. твори. Київ: Рад. шк., 1983. Т. 1. 480 с. 2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 слів / ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. Том VIII. 1728 с.
Частина видання	
Книги	<ol style="list-style-type: none"> 1. Буйняк М.Г. Психолого-педагогічні аспекти формування інклюзивної компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти. <i>Актуальні питання теорії і практики інклюзивного навчання у закладах освіти</i>: монографія / за заг. ред. Л.Б. Платаш. Чернівці, 2020. С. 106–133. 2. Желанова В.В. Середовищний підхід у вищій освіті: сутність та логіка реалізації. <i>Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання</i>: монографія / за ред. О.А. Дубасенюк, Житомир: Рута, 2016. С. 98–15.
Тез до- повідей, матеріа- ли конфе- ренцій	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дмітрієва О.І. Співпраця педагогів закладів середньої освіти з батьками дітей з особливими освітніми потребами. <i>Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі</i>: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., 20 листопада 2019 р., Суми, 2019. С. 286–289. 2. Михальська С.А. Роль вихователя у формуванні особистості дитини дошкільного віку. <i>Психологічна культура вчителя в контексті викликів сучасності</i>: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 5-6 квітня 2017 р., Тернопіль, 2017. С. 173–175. 3. Чопік О.В. Індивідуальний підхід до дітей з РСА в умовах інклюзивного навчання. <i>Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка</i>: зб. за підсум. звіт. наук. конф. виклад., доктор. і аспіран.: у 3 т. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. Вип. 18. Т. 1. С. 138–139.

Статті із продовжуваних та періодичних видань	<ol style="list-style-type: none"> 1. Марціновська І.П. Співвідношення понять стресу, травматичного стресу та посттравматичного стресового розладу у медичній та психолого-педагогічній теорії. <i>Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна»</i>. 2017. № 14. С. 223–228. 2. Смотровая О.О. Стан методичної готовності майбутніх вихователів до роботи в інклюзивному дошкільному закладі. <i>Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія</i>: зб. наук. праць. 2017. Вип. 34. С. 86–91. 3. Сушенцева Л., Шевчук Г., Дольникова Л. Професійна мобільність педагога як умова його конкурентоздатності на сучасному ринку освітніх послуг. <i>Молодь і ринок</i>. 2016. № 5 (136). С. 6–12.
Інші видання	
Законодавчі та нормативні документи	<ol style="list-style-type: none"> 1. Конституція України: офіц. текст. Київ: КМ, 2013. 96 с. 2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. <i>Голос України</i>. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.
Патенти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей: пат. 76509 Україна. № 2004042416; заявл. 01.04.2004; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.
Стандарти	<ol style="list-style-type: none"> 1. ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація).
Електронні ресурси	<ol style="list-style-type: none"> 1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України, 2016. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 10.02.2022). 2. Новікова О.А. Психологічні характеристики розвитку просторового мислення. <i>Актуальні проблеми навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами</i>: зб. наук. праць. 2007. № 3 (5). URL: http://ap.uu.edu.ua/article/228 (дата звернення: 15.01.2022). 3. Myronova S., Dokuchyna T., Rudzevych I., Smotrova O., Platash L. Current problems of teacher's readiness of higher educational institutions for implementing inclusive education. <i>Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala</i>. 2021. Vol. 13. P. 151-165. URL: https://doi.org/10.18662/rrem/13.3/445 (дата звернення: 20.04.2021).

Продовження таблиці

Автореферати дисертацій	<ol style="list-style-type: none">1. Буйняк М.Г. Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.08. Київ, 2019. 19 с.2. Докучина Т.О. Створення ситуації успіху в навчально-виховній роботі з розумово відсталими дітьми молодшого шкільного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. Київ, 2013. 18 с.3. Миронова С.П. Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх учителів до корекційної роботи в освітніх закладах для дітей з вадами інтелекту: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.03. Київ, 2007. 36 с.
Дисертації	<ol style="list-style-type: none">1. Михальська С.А. Психологія мовленнєвої поведінки дитини 5-7 років життя: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07. Київ, 2020. 512 с.2. Чопік О.В. Формування взаємин дітей з вадами опорно-рухового апарату із здоровими ровесниками в умовах інклюзивного навчання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. Київ, 2013. 247 с.
Каталог	<ol style="list-style-type: none">1. Національна академія наук України. Анотований каталог книжкових видань 2008 року. Київ: Академперіодика, 2009. 444 с.

ТИТУЛЬНИЙ АРКУШ ДИСЕРТАЦІЇ

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

(прізвище, ім'я, по батькові)

УДК _____
(індекс)

ДИСЕРТАЦІЯ

(назва дисертації)

016 Спеціальна освіта
01 Освіта / Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилення на відповідне джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник
(консультант)

_____ *(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)*

Місто — рік

ЗРАЗОК АНОТАЦІЇ ДИСЕРТАЦІЇ

АНОТАЦІЯ

Федоренко Т.О. Особливості сенсорного розвитку молодших школярів з складними порушеннями розвитку. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 016 Спеціальна освіта. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, МОН України. Кам'янець-Подільський, 2024.

Зміст анотації (0,2–0,3 авт. арк.)

Ключові слова

Список публікацій здобувача

- 1.
- 2.
- ...

**ЗАЯВА ЩОДО ОТРИМАННЯ ВИСНОВКУ
ПРО НАУКОВУ НОВИЗНУ, ТЕОРЕТИЧНЕ
ТА ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДИСЕРТАЦІЇ**

Завідувачеві кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка

(ПРИЗВИЩЕ, ім'я завідувача)

аспіранта __ року навчання
кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти
(спеціальність 016 Спеціальна
освіта, _____

(денна / заочна)

форма здобуття вищої освіти,
навчання за рахунок коштів

(держбюджету/фізичної особи)

(ПРИЗВИЩЕ, ім'я аспіранта)

Заява

Прошу Вас на засіданні кафедри спеціальної та інклюзивної освіти провести публічну презентацію наукових результатів дисертації «Тема» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 016 Спеціальна освіта, її обговорення та надання висновку про наукову новизну, теоретичне і практичне значення наукової роботи.

Роботу виконано на кафедрі спеціальної та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Науковий керівник — доктор/кандидат наук, професор/доцент, професор/доцент кафедри _____
_____ (прізвище, ініціали).

Дисертація подається до захисту вперше.

До заяви додається:

- 1) дисертація у друкованому та електронному вигляді;
- 2) копії наукових публікацій, у яких подано наукові результати дисертації;
- 3) академічна довідка про виконання освітньо-наукової програми;
- 4) висновок наукового керівника (керівників).

Дата

Підпис

ЗАЯВА ПРО СТВОРЕННЯ РАЗОВОЇ РАДИ

Голові вченої ради
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка
професору Сергію КОПИЛОВУ
аспіранта ___ року навчання
кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти
(спеціальність 016 Спеціальна
освіта, _____
(денна / заочна)
форма здобуття вищої освіти,
навчання за рахунок коштів

(держбюджету/фізичної особи)

(ПРИЗВИЩЕ, ім'я аспіранта)

Заява

Прошу створити разову спеціалізовану вчену раду університету з правом прийняття до розгляду та проведення захисту дисертації «_____ *Тема* _____» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 016 Спеціальна освіта

Роботу виконано на кафедрі спеціальної та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Науковий керівник — *доктор/кандидат наук, професор/доцент, професор/доцент кафедри* _____
_____ *(прізвище, ініціали).*

Дисертація виконана самостійно з дотриманням академічної доброчесності.

До захисту подається остаточний текст дисертації.

Мова захисту дисертації — державна (*або за бажанням здобувача англійська мова*).

До заяви додається:

- 1) дисертація у друкованому та електронному вигляді;
- 2) копії наукових публікацій, у яких подано наукові результати дисертації;
- 3) академічна довідка про виконання освітньо-наукової програми;
- 4) висновок наукового керівника (керівників);
- 5) висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації;
- 6) довідку про результати перевірки на унікальність рукопису дисертації.

Дата

Підпис

Заяву погоджують:

*завідувач кафедри,
проректор з наукової роботи*

**ЗГОДА НА УЧАСТЬ У РОБОТІ РАЗОВОЇ
ВЧЕНОЇ РАДИ
(ГОЛОВИ РАДИ/РЕЦЕНЗЕНТА/ОФІЦІЙНОГО
ОПОНЕНТА)**

Ректорові
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка
професору Сергію КОПИЛОВУ

*(науковий ступінь, вчене звання, посада
та ЗВО чи наукова установа,
де працює голова/рецензент/опонент)*

*(ПРИЗВИЩЕ, ім'я
голови/рецензента/опонента)*

ЗГОДА

Я, _____ (ПІБ), даю згоду на участь як голови ради/рецензента/офіційного опонента дисертації у разовій спеціалізованій вченій раді для проведення захисту дисертації «_____ *Тема* _____» (ПІБ здобувача), поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/ Педагогіка зі спеціальності 016 Спеціальна освіта.

Повідомляю, що впродовж календарного року не був/не була членом разових спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії понад 8 разів. Підтверджую, що мої персональні дані внесені в базу ЄДЕБО.

До згоди додається:

- 1) копія диплома про науковий ступінь;
- 2) копія атестата про вчене звання.

Дата

Підпис

Підпис _____ засвідчую

*Начальник відділу кадрів/
вчений секретар ЗВО/наукової установи
М.П.*

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

А

Академічна доброчесність	66
Анотація	78
Апробація дослідження	32

Б

Бібліографічний опис	56
Бібліографія	56

В

Види допомоги дітям з ООП	37
Види порушень академічної доброчесності	66
Внутрішні проєкти	26

Д

Договір про співпрацю	49
Документація при проведенні експерименту	35
Дослідницькі проєкти	25
Дослідницько-творча діяльність	46, 47

З

Завдання дослідження	20
----------------------	----

І

Ігрові проєкти	25
Індивідуальний педагогічний стиль	51
Інформаційні проєкти	25

К

Колоквіум	74
Конгрес	73
Конференція	71

Корекційна психопедагогіка	11
Критерії та показники	38
Круглий стіл	74

Л

Логопедія	11
-----------	----

М

Мета дослідження	20
Метод	35
Методи дослідження у сфері спеціальної та інклюзивної освіти	36
Методика дослідження	35
Методи науково-педагогічного дослідження	35
Методи опрацювання результатів	40
Методологія	35
Міжнародні проєкти	26
Монографія	61

Н

Наука	16
Наукова діяльність аспіранта	47
Наукова доповідь	74
Наукова публікація	60
Наукова стаття	63
Наукове консультування	50
Науковий підхід у педагогічній діяльності	45
Науковий семінар	73
Наукові видання	61
Національний стандарт України ДСТУ	56

О

Об'єкт дослідження	20
Опис методів дослідження	38
Ортопедагогіка	11
Оформлення публікації	63

П

Параметри адаптації методів	40
Педагогічне проектування	24
Порядок захисту дисертації	83
Правила оформлення дисертації	83
Практикоорієнтовані проекти	26
Предмет дослідження	20
Презентація	74
Проблема дослідження	19
Проект	24

Р

Рівень унікальності	70
Робота з нормативними документами	54

С

Симпозіум	73
Спеціальна педагогіка	10
Спеціальна психологія	10
Список літературних джерел	56, 63
Структурні елементи дисертації	78
Сурдопедагогіка	11

Т

Творчі проекти	25
Тези	65
Тези доповіді	65
Тифлопедагогіка	11

У

Умови здійснення науково-дослідної діяльності	30
Урахування психофізичних особливостей осіб з ООП	40

Ф

Фази життєвого циклу проекту	27
Фахові наукові видання України	71

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

	Б	
Боднарчук Т.		24, 27
	К	
Конверський А.		74
Краус Н.		60, 62
Кушнарєнко Н.		60
	С	
Семєз А.		24, 25, 26
	Ц	
Цехмістрова Г.		61
	Ш	
Шейко В.		60

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

МИРОНОВА Світлана Петрівна,

доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, професор кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

МИХАЛЬСЬКА Світлана Анатоліївна,

доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

**НАУКОВО-ПРИКЛАДНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ І ПРОЄКТИ
В СПЕЦІАЛЬНІЙ
ТА ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ**

Навчальний посібник

Підписано до друку 16.05.2024 р. Гарнітура «Петербург».
Папір офсетний. Друк різнографічний. Формат 60×84/16.
Умовн. друк. арк. 7,4. Обл.-вид. арк. 5,7.
Тираж 50. Зам. № 1105.

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.
Свідоцтво серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.

Надруковано у Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.